

Віра Манько

УКРАЇНСЬКА
НАРОДНА

ПИСАНКА

*Освячених посівів тихе світло
І в нім дівчата котять писанки
Поміж веснянок і вінків із жита
До птаха на небесній қорогві*

Валентина ОТРОЩЕНКО

Віра Манько

УКРАЇНСЬКА
НАРОДНА
писанка

Львів
Монастир Монахів Студитського Уставу
Видавничий відділ «Свічадо»
2001

АВТОР ВИСЛОВЛЮЄ ПОДЯКУ
Галі КАМІНСЬКІЙ, яка подарувала їй першу
справжню писанку,
а згодом перший писачок і віск,
а також розповіла, як писати писанки;
Тарасу ЛОЗИНСЬКОМУ,
Олі ВІТРУК-ПАРУТІ,
Андрію ЦИБКУ,
Івану ГРЕЧКОВІ,
Тамарі і Євгену ЖЕЛІЗКО,
о. Севастіанові
(Степанові ДМИТРУХУ),
родині КРИП'ЯКЕВИЧІВ,
Іванці КРИП'ЯКЕВИЧ-ДИМИД,
Ліліані ОСЬМАК,
родині САТУРСЬКИХ,
Зоряні ЛАНЦУТІ,
Євгенії ДЗЯДИК,
Лідії КОЦОВСЬКІЙ,
Зоряні ГРЕГОРІЙЧУК,
Терезі КИЩАК,
Степанові КОСТЮКУ,
Юрію ЛУКОМСЬКОМУ
за допомогу у підготовці книжки.

Усі писанки, подані тут, писали
Віра МАНЬКО,
Зоряна ГРЕГОРІЙЧУК,
Зоряна ЛАНЦУТА,
лемківські писанки — народний майстер
декоративно-прикладного
мистецтва України п. Тереза КИЩАК.

Взірці писанок взято із фондів
Національного музею у Львові,
Музею етнографії та художніх промислів
інституту народознавства НАН України,
Музею народного побуту та архітектури у Львові,
колекції «Студіону», Наукової бібліотеки
ім.В.Стефаніка НАН України, із приватних збірок
та з попередньо опублікованої літератури.

Кольорові слайди Ігоря МІКЛУШКИ.

У книжці використані також фотографії із фондів
Національного музею у Львові
та графіка з фондів Наукової бібліотеки ім.В.Стефаніка
НАН України.. Фоторепродукції Олега КУТЯНСЬКОГО.

Художнє оформлення Софії БУРАК.

М 0403000000-11 Без оголошення
561-2001

© Віра Манько, 2001
© Монастир Монахів Студитського
Уставу, 2001

ISBN 966-561-219-0

Про що розповідає писанка*

Коли береш у руки писанку — це маленьке диво, створене руками простої селянки з віддаленого українського села, — важко собі уявити, що майже таку ж колись — можливо, декілька тисяч років тому — тримав у своїх руках делекий пращур, виписуючи на ній сонячні знаки: динамічну свастю чи витончену спіраль... або раптом посипеться рисочками дощик і засіються крапками зерна, чи «вологими очками» задивиться у твою душу старий бог. А на цій — якийсь митець-філософ поклав на чорне тло червоний безконечник...

Втім, для нас, сучасних людей, ті знаки такі ж незрозумілі, як і китайські ієрогліфи. Тому ця невелика книжка, сподіваємось, допоможе декому відкрити для себе великий і самобутній пласт української культури та, можливо, стати палким шанувальником народного мистецтва писання писанок, яке ми ледь не втратили у радянський час. Та, дякувати Богу, традиція не перервалася зовсім, і своїм виданням ми можемо тепер збільшити кількість писанкових взорів у загальноукраїнській скарбниці, які, віримо, дочекаються ґрунтового наукового дослідження; а також сприятимемо розвою живого ремесла.

Укладаючи книжку, ми хотіли не тільки викласти методу писання писанок, а й дати певне, більш-менш цілісне уявлення про цей феномен, аби, беручи у руки писачок, писанкар розумів, що ж за дійство має в цей час відбутися.

Питання генези української писанки залишається недослідженим: археологія не має жодних свідчень існування на теренах України (Київської Русі) розписаних яєць, тимчасом як на території сусідньої Польщі при розкопках могил X–XIII ст. (Ополе, Вроцлав, Новоград) знайдено було розписані шкарлупки і навіть одну цілу писанку; знаходили культові яйця і в курганних похованнях скіфів у Східному Криму (IV ст. до Р. Х.) (див. 13, 27). Загалом мальовані яйця знаходили як на території Європи, так і в Африці та Азії. Найдавніші знахідки належать єгипетським та нубійським похованням. Все це, як правило, страусині яйця, в Європі натомість знаходили гусячі та курячі. Кладення яєць у могили було характерне майже для всіх культур Середземномор'я.

Втім, бузсумнівним є те, що своїми коріннями писанка сягає дохристиянських часів, коли на півдні Східної Європи (нинішній Україні) мешкали суспільства із землеробською основою культури. Про те, що писанка

ПАРА В КОЖУХАХ.
Коломия, Гуцульщина.
Початок XX ст.
Фото Г. Дуткевича.

*Розділ підготовано у співавторстві з Марушиною ЧАЙКОЮ.

належить саме до цієї культури, свідчить її знаковий код, себто орнамент. Ця метамова наших пращурів виходить із землеробської над-традиції, що «зумовлює стійкість ряду найважливіших образів-метафор (світове дерево, богиня-мати, солярні знаки тощо), трібно затверджує метафоричність народного мистецтва, високу значущість його образів та сюжетів, яка іноді криється за зовнішньо приниженими, побутово-розважальними сценами» (20, 16). Саме у неолітичну епоху були створені перші безсумнівні мітопоетичні тексти, записані на мові образотворчих знаків, які є цінним джерелом для реконструкції давніх вірувань (див. 17, 485). І така собі декоративна писанка є уламком цілісної культури євразійського регіону «часів мітопоетичного мислення», з якої можна багато чого прочитати.

У багатьох мітологіях існує образ світового (космічного) яйця, з якого виникає всесвіт або народжується бог-творець. Так, за ведійською космогонією, з яйця виник творець Праджapati, також Брахма. У слов'ян яйце було початком всього, прообразом космосу (книжна традиція); вони вірили, що весь світ є подібний до великого яйця: шкаралупа — це небо, плівка — хмари, білок — вода, жовток — земля (див. 22, 397).

А в кераміці трипільської культури можна натрапити на мотив розділеного яйця: зображення подвійного яйця, яке розділяє змій (5, 34). Саме яйце може бути розділене поперек (по діаметру) або знаком змії, або сосонкою, що передає уявлення про поділ на два світи. Звідси треба вважати, що у найдавніших віруваннях космічне яйце, з якого все постало, зніс і поділив навпіл змій, бог землі, підземелля, а також вогню. «Тому один із атрибутів весняного поганського свята, присвяченого воскресінню духа зросту, — яйце, символ змія, божества землі (чоловічого роду), якого вважали, разом з богинею (праматір'ю), родителем всього живого у світі» (5, 33).

Про те, що яйце є атрибутом змія, свідчить найбільш популярна і символічна червона (красна) барва пасхальних яєць: саме червоною вохрою посипали покійника у давнину; яйця називали «красними» навіть тоді, коли барва була іншою (правда, згодом відбулося переосмислення кольору). Отже, цілком зрозумілим стає, чому яйцю приписувалася магічна властивість впливати на родючість рослин, приплід худоби та народження дітей, його здатність лікувати та робити красивим, а також запобігати пожежі й грому — все це властивості Змія-громовика.

В епоху бронзи зі зміною чоловічої та жіночої позицій у світобудові — тепер небо належить богам, а земля богині — яйце стає атрибутом сонячної птиці — півня (у наших казках про яйце таки домінує курка), а отже сонця та відродження, про що свідчить загадка: «Живе родить мертве, мертве родить живе» (курка і яйце).

Звідси деякі вчені вважають, що саме віра у відроджувальну силу яйця була причиною використання його у поховальному обряді. Згідно ж із теорією А. Голана, це — свідчення відходу померлого у володіння змія. Так чи інак, а археологи, починаючи з періоду ранньої бронзи, знайшли чимало таких культових яєць (не писанок) під час розкопок давніх могил на території сучасної України. У добу пізньої бронзи виготовляли кам'яні або глиняні яйця.

Відомо, що в період Київської Русі, крім писанок на пташиних яйцях, робили і керамічні. У 80-их роках XIX ст. при розкопках Кривушанської могили археолог Уваров знайшов такі керамічні яйця. На таку ж знахідку натрапив у 1908 році при розкопках на Полтавщині і Вікентій Хвойка.

ЖІНКА В КЕПТАРІ.
Дорна Ватра, Буковина.
Початок XX ст.
Фото Г. Дуткевича.

Зовсім недавно, кілька років тому, одну глиняну писанку було знайдено при розкопках стародавнього Галича (с. Крилос) на Західній Україні (див. обкл.).

Найдавніша українська керамічна писанка, яку знайшли археологи, датується IX ст. після Р. Х. Загалом таких писанок при розкопках було знайдено близько 70 штук; вони були дуже поширені в Київській Русі й мали характерний розпис, що виконувався особливою технікою. На загальному брунатному, зеленому, рідше жовтому тлі — сплетіння жовтих і зелених смуг, яке передавало «сосонку» — вічнозелену рослину, що стелиться по землі. Ці писанки виготовляли у великих містах, де існувало виробництво цегли і керамічної плитки, таких, як Київ, Чернігів тощо (див. 1, 64).

Писанка — абсолютно унікальний витвір народного генія. «В усьому народному мистецтві немає такого предмету, який би конденсував у собі стільки образно-символічного змісту, як писанка. Її дарували на знак перемир'я, побажання здоров'я, краси, сили, врожаю; застосовували як запобігання від стихійного лиха» (10, 10) — грому, пожежі; для лікування різних хвороб, від переляку, наговору; качали по зелені і закопували в землю на ниві, щоб хліб був повний і не вилягав (23, 27), підкладали під вулик, аби безконечно роїлися бджоли...

«Кожний предмет народного мистецтва поряд з практичним призначенням в обряді відігравав роль знака соціальних відносин, поскільки уособлював у собі єдність символічного і практичного змісту. Саме у традиційному фольклорному середовищі предмети завжди суть знаки, а знаки суть предмети. Образно-символічний статус зумовлюється їх функціональним призначенням у семіотичній системі свята та обряду. При включенні у цю систему вони функціонують як «знаки», обрядові символи з певною семантикою, без неї — позбавляються цього символічного змісту, перетворюючись на звичайні ужиткові вироби... Писанка позначена найвищим семіотичним статусом, в ній знаковість, як символ оновлення життя, виражена максимально, а утилітарність — мінімально» (10, 10).

Символічне значення писанки складається з двох складових частин: 1) із значення самого яйця, в якому є живий зародок півня (сонячної птиці); 2) із значення написаних на ньому символічних знаків. Тому писанки ніколи не варили і не вживали у їжу, ними також ніколи не бавилися у «битка» чи «котка», оскільки вони були позначені магічними знаками, пов'язаними з давніми віруваннями, й усвідомлення їх культового значення збереглося аж до XX ст. Відповідно і обрядовий статус писанки був набагато вищий, ніж у крашанки. Варто тут нагадати, що в Україні існувало два види фарбованих яєць — крашанки і писанки.

КРАШАНКИ — варені яйця, зафарбовані в один колір: жовтий, червоний, зелений, синій, фіолетовий, чорний. Їх вживали до їжі, коли розговлялися на Великдень, і використовували у великодніх забавах.

ПИСАНКИ — сирі яйця, з нанесеним на них символічним рисунком і зафарбовані у три-чотири кольори.

Писанка тісно пов'язана із старими українськими віруваннями, народним календарем, що базувався на сонячному циклі і якому — починаючи із зимового повороту сонця до моменту, коли день стає більшим від ночі — відповідали певні свята: Калити, Коляди, Щедрівки, Ордані, Колодія і, нарешті, — Великодня. Власне у цей день святкували перемогу сонця над темнотою, життя над смертю, весни над зимою і як сонячний символ дарували

ЖІНКА З ДОЧКАМИ.
Дорна Ватра, Буковина.
Початок XX ст.
Фото Г. Дуткевича.

«красні яечка». Навіть із прийняттям християнства разом з його календарними святами, які часто накладалися на поганські, первісна назва «Великодня» збереглася, оскільки його семантичне значення «найбільшого (найдовшого) дня» якнайкраще відповідало переносному значенню «найзначнішого дня» християн — Воскресінню Ісуса Христа.

Дослідник писанок В. Щербаківський навіть робить припущення: «Можна думати, що на Україні в давнину розговини великодню крашанкою грали в містеріях на честь бога Сонця таку саму роль, як причастіє в християнстві, а писанка в тих містеріях могла служити символом воскреслого бога Сонця, і, покрита його знаками, мала в очах людей тогочасних добродійну і навіть, може, чудодійну силу, особливо тоді, коли і само сонце уже осягло свою повну силу» (29, 7). Виразний характер сонячного культу має звичай котити яйця, подібний своєю семантикою до кочення інших сонячних символів — паляниці і весільного вінка, що ніби передає рух сонця по небу (23, 28).

Тому не дивно, що візантійська та руська гимнографії називали Христа «праведним», «розумним», «мисленним» сонцем, «сонцем, яке не заходить»; така метафоричність підкреслювала не лише відмінність між християнським богом і поганським, а й те, що нова релігія для зрозумілості користувалася старою мітопоетичною мовою. А наші предки, якщо опинялися у становищі, коли не було до чого помолитися, хрестилися й молилися на сонце.

Втім, писанка зуміла вписатися і в християнський великодній ритуал, й «історія» її походження у народних віруваннях має навіть більше прив'язання до християнських мотивів, поганські майже затерлися; почало зникати і розуміння магічного значення писанкового орнаменту, кольору, натомість з'явилися написи: «Христос воскрес!», «Воістину воскрес!», «Да воскреснет Бог».

Хоча до нашого часу не дійшли автентичні зразки писанок дохристиянського часу, однак певне уявлення про них ми можемо мати, тому що мистецтво писання писанок завжди було і є достатньо консервативним. Люди вдавнину вважали, що символічні знаки, які наносили на писанку, мали для людини магічну силу, і писанкарка не мала права вносити зміни у її малюнок, так само як не можна змінювати слів молитви, — це було порушення не тільки канону, а релігійно-світоглядних законів, які за ним стояли. Отже, століттями в певній місцевості писалися писанки з одними і тими ж орнаментами, хоча деякі писанкарки і додавали до традиційних зорів свої елементи, які, втім, не руйнували загального задуму, а також, оперуючи певним набором символічних знаків, створювали нові композиції. При цьому в народній пам'яті залишалися найкращі зразки, які відтворювали з року в рік. Таким чином відбувався розвиток писанкарства. Проте писанковий орнамент — витвір тисячолітньої традиції і столітніх змін, й з нього треба ретельно, пласт за пластом, знімати поклади різних культур, стилів, елементи інших видів мистецтва.

Писанка належить до перших іконографічних текстів, які в максимально стислій формі подають давні мітопоетичні уявлення про світобудову, просторову та часову структуру космосу, поняття про бога, його іпостасі та вплив на життєво важливі для людини речі. Тому зберігаючи незмінними давні зори, ми цим самим зберігаємо те, що не змогло до нас дійти через письмо на папері, дереві, камені, а дійшло на крихкому яйці-райці, з якого раптом висапалось унікальне багатство рідної культури.

Про кульгове значення писанок свідчить сам процес їх писання, який є до певної міри обрядом, що починався в Чистий четвер. Крім яйця, особливе символічне ритуальне значення мали й інші речі, які використовувалися при писанні: вода, віск, вогонь, фарби... адже воду для миття яєць і роблення фарб писанкарка повинна була брати непочату, яка має особливу цілющу силу, нести цю воду рано-вранці, не повертаючись назад чи по боках, при зустрічі з перехожим не мала вітатися і відповідати на питання, витримуючи повну мовчанку (див. 23, 15).

Цілком ймовірним є молитовний аспект писанки, на це наштовхують свідчення примовлянь у процесі писання й особливий, подібний на молитовний настрій; напевно, знаки-символи омовлялися відповідно до змісту, який в них вкладався, наповнювалися внутрішньою енергією, що надавала їм дієвої сили того чи іншого побажання; можливо, такий молитвослов був усталений для тих чи інших типів писанок, а отже, для різних категорій людей, яким вони призначалися. Писанкарка мала б словом і думкою — формулами-замовляннями, що переходять у молитву, — «замолити» (11, 176), закріпити магічну силу wzoriv, адже писанка належить до обрядової дійсності, якій притаманна синкретична єдність мисленевих, словесних, зображальних та інших форм. Окрім того, давні wzori — це графічний запис молитви-прохання: про дощ, врожай, про жіночу плідність.

З мистецького погляду писанка вражає витонченістю розпису на маленькій площині; довершеністю і багатством композиційних віріантів й орнаментальних елементів та мотивів. Захоплюють ці мініатюри і своєю динамічністю (24, 453), оскільки іноді потребують особливого сприйняття — оберту на 90°, 180°, а то й на 360°; часом такий рух буває ще складнішим, і ти оком біжиш за безконечником, як за філософією життя — без початку і кінця, — усвідомлюючи, що десь тут, в яйці, криється загадка життя та смерті. Окрім ритму ліній, писанка — це ритмоколір, що своєю чистою колористикою нагадує символічні слово-кольори замовлянь або останній малярський авангард. До того ж художня форма — «ритмічна організація, орнаментальність, стилізація, узгодження з формою предмету» — невіддільна у ній від знакового змісту (20, 13-14). Унікальною є і воскова техніка, в Південній Індії її використовують для орнаментування тканин, так званий гарячий батік.

Звичайно, орнамент заслуговує окремого слова. Деякі його ідеї — зображення дощу, зерна — нагадують форми примітивного мистецтва наскельних малюнків. Особливістю візерунку є те, що він не показує (не зображає речі такими, якими вони є), а розповідає (передає загальну ідею), наближаючись цим до піктографічного письма. Орнамент української писанки загалом перегукується з орнаментом посуду Трипільської культури, а це 3500–1700 років до Р. Х. Вчені знаходять перегуки і з орнаментом вишивки та килимів, настінного розпису, кераміки (24, 451), різьби по дереву, що й цілком зрозуміло, адже декоративні wzori — це суть традиційні обереги, якими позначалося все довкола — тканину, стіни, дерево, посуд.

Натомість В. Щербаківський вважає, що «писанкова орнаментация має свій вироблений цілком певний стиль, яким вона різко відрізняється від орнаментальних стилів на інших предметах побуту, зв'язаних з іншими матеріалами і поверхнями. Порушення стилю завжди характеризується дуже слабким рисунком, відсутністю композиції, неясністю замислу і браком

КЕРАМІЧНА ТАРІЛКА.
Головковка, Кіровоградщина.
1950 р.
Автор П. Зінченко.

символів, так що завжди можна в сих випадках констатувати перерву традицій» (29, 7). На жаль, ми можемо лише підтвердити цю думку про сьогочасні писанки, висловлену ще у 1925 році: їх кількість, характер свідчать про занепад традиції писання писанок в Україні в останні 50 років.

Писанки різних регіонів України мають свої характерні особливості, що загалом відповідає поширенню візорів у вишивці: «у північній смузі писанки одзначаються бідністю обарвлення (червона барва на білій) та геометричним візерунком; у середній смузі — візерунок переважно рослинний та яскравіший; а в південній смузі писанки відзначаються видатною поліхромією та ріжноманітністю малюнка» (3, 190). Водночас писанкова орнаментация спільна для усієї України, до того ж на всіх етнічних українських землях дуже багато однотипних писанок. Кожна писанка мала свою назву і своє призначення, про це ми скажемо далі.

Окрім українців, писання писанок поширене і серед поляків, румун, словаків, а також литовців. Дуже схожі на українські писанки мають лужицькі серби, які живуть на території Німеччини.

У багатьох народів світу й дотепер існує звичай використовувати яйця у Великодніх святкуваннях, але вони переважно роблять крашанки, якщо і розмальовують яйця, то дуже просто. В Україні ж писанкарство досягло найвищого рівня свого розвитку і стало окремим видом мистецтва, а писанка — одним із культурних символів України. То ж не дивно, що в Канаді українські емігранти поставили їй пам'ятник.

Зразки писанок, які були колись чи зберігаються тепер у наших музеях, приватних збірках, які зафіксовані у мистецьких альбомах, — все це наслідок збирацької праці етнографів другої половини XIX–XX ст. Цим людям ми великою мірою завдячуємо тим, що маємо можливість сьогодні насолоджуватися красою писанки. Одним із перших, хто зацікавився нею, був український антрополог Хведір Вовк, який у 1874 році на III-му Археологічному конгресі в Києві звернув у своїй доповіді увагу на важливе значення писанкових візорів при вивченні українського орнаменту. Майже тоді ж, подорожуючи зі своїм чоловіком по Волині, збирала зразки вишивок, тканин, писанок Олена Пчілка. Наслідком цього було видання у 1876 р. книжки під назвою «Український народний орнамент», яка містить 23 кольорові замальовки писанок з Новоград-Волинського повіту. У 1878 році вийшла друком книга Пелагеї Литвинової «Южно-Русский орнамент»; у ній на двох кольорових таблицях є зображення 24 писанок із Глухівського повіту Чернігівської губернії. Саме у цій книжці вперше було описано воскову техніку писання писанок. Одним з найбільших видань про писанки того часу був альбом Сергія Кульжинського, зроблений на основі збірки приватного музею Катерини Скаржинської в Лубнах; він вийшов у світ в 1889 р. під назвою «Опис колекції народних писанок». У цьому альбомі було подано зразки 2 219 писанок, з яких 400 — у кольорі. Кожна з них мала порядковий номер, а якщо було відомо, то й місце походження, рік, назву та автора. Планувався випуск другого тому цієї книжки, але з невідомих причин він не вийшов.

Першим українським дослідником писанки був проф. М. Сумцов, який у 1881 році видав окремою книжкою свою розвідку «Писанки». Пізніше працю Сумцова поглибили В. Щербаківський та С. Таранущенко.

КЕРАМІЧНА ТАРИЛКА.
Товсте, Тернопільщина.
1930 р.
Автор М. Кам'янецький.

Одночасно у Західній Україні (80-і роки XIX ст.) писанка була широко представлена у фольклорно-етнографічній праці про Покуття поляка Оскара Кольберга. Широку дослідницьку діяльність провів, видавши у 1898 році монографію «Писанки в Галиції», Ф. Крчек, чех за походженням. Писанки почали збирати і вивчати такі етнографи, як В. Шухевич («Гуцульщина», 1904), М. Кордуба («Писанки на Галицькій Волині», 1899), М. Скорик («Бойківські писанки», 1933), І. Гургула («Писанки Східної Галичини і Буковини у збірці Національного музею у Львові», 1929) та інші. Ці та інші подвижники зібрали або замальовали у різних місцевостях України тисячі зразків писанок.

Опис багатьох традицій і обрядів, пов'язаних зокрема зі святкуванням Великодня в Україні і тією роллю, яку відігравала у цих святкуваннях писанка, видали вже у середині XX ст. за кордоном С. Килимник і О. Воропай.

У радянський період цей вид прикладного мистецтва було піддано в Україні тотальному знищенню, адже писанка була пов'язана з релігійними обрядами, й атеїстична влада намагалася повністю вилучити її з народного життя. Отже, поступово вона перетворювалася в релікт. Це самобутнє українське явище не тільки не досліджували — на Україні його ніби й не існувало: повна мовчанка. Про які книжки та виставки могло йтися? Лише поодинокі жінки в селах, які ще зберігали народні традиції і рукомеса, продовжували писати їх на Великдень. За весь час радянської влади в Україні вийшла лише одна книжка про писанку Ераста Бєняшівського — в 1968 році, під час хрущовської відлиги, але її тираж був мізерний і вона швидко стала книжковим раритетом.

Багато з давніх збірок і замальовок загинуло під час воєн, свідомо було знищено українофобами або вивезено за кордон.

За десятиліття незалежності писанкарство ожило, хоча про його розвій годі говорити, як і про народні ремесла загалом. Але про писанку стали писати, вчити цього ремесла дітей, для цього навіть було розроблено учбово-методичний посібник (О. Білоус, З. Сташук *Школа писанкарства*, 1999). На хвилі відродження відбувся Міжнародний з'їзд писанкарів (1992), який виокреслив можливі аспекти наукових досліджень цього феномену.

У час, коли традиція писання писанок в Україні була майже повністю знищена, про неї не забули в Канаді і США, де українські емігранти популяризували цей вид народного мистецтва. Було видано декілька фотоальбомів з писанками, у 1958 р. вийшли у світ поштові марки, зі зразками традиційних писанок, які поширювалися через «Пласт». Один з найкращих альбомів видав у 1994 р. в США Зенон Елійв — «Двадцять кіп писанок», в який увійшло 1 200 зразків, серед них 80 відсотків автентичних писанок. Автор проробив величезну роботу, шукаючи писанки для цього видання по музеях та приватних збірках. Варто згадати й архітектора В. Січинського, який під час війни видав у Ляйпцигу альбом «Українське ужиткове мистецтво» з 88 зразками писанок. Сьогодні великі збірки писанок зберігаються в музеях Вашингтона, Лондона, Санкт-Петербурга. Багато їх і в запасниках наших музеїв та приватних збірках. Вони чекають на своїх дослідників.

КРИНИЦЯ. РІЗЬБА.
Яворів, Львівщина.
Початок XX ст.

НАДГРОБОК. РІЗЬБА.
Пістинь, Гуцульщина.
1933 р.

Народні звичаї

МОЛОДА З ДРУЖКОЮ.
Берлоги, Гуцульщина.
1934 р.
Фото Я. Ковалю.

Невідомо, звідки прийшов до нас звичай фарбувати яйця і весь пов'язаний із цим мітологічно-обрядовий зміст. Про цей звичай згадують у своїх записах ще Ювеналій, Овідій та Пліній. Римляни використовували їх у своїх ритуальних іграх й обрядах, вважаючи атрибутом творця всієї природи, вседіючого і все у собі вмещаючого. В Європу він потрапив, напевно, від азійських чи семітських народів, у яких ще до народження Христа існував звичай на новий рік класти на стіл варені фарбовані яйця і дарувати їх своїм благодійникам. Корнелій Брюн, який в 1704 р. був у Персії, згадує про те, що перси вітали одне одного з новим роком фарбованими яйцями. Особливо цікавим є перський космогонічний міт (вважають, що іранського походження), за яким спочатку, крім божества, не було нічого, нарешті народилося яйце, яке покрила своїми чорними крилами ніч, а заопікувався ним старший син Творця — любов. Коли яйце дозріло, то з нього виник всесвіт (див. 4, кн. I, 393).

В Україні писанка й дотепер функціонує у християнськообрядовому дійстві. Красні яйця пишуть переважно під час Великого посту. Але в різних регіонах України це робилося по-різному, залежно від місцевих традицій. Їх могли писати протягом усього Великого посту або тільки в останній його тиждень, особливо в Чистий четвер. Як виняток, у деяких селах Західної України писанки починали писати на сам Великдень після обіду. Закінчували писати також по-різному. Переважно це було у Страсну суботу, але, наприклад, на Львівщині писали і після Великодня, аж до Провідної неділі, а в деяких селах — і до Зелених свят.

У давнину писанкам приписували магічну силу. Боячись злого ока, від якого вони могли б втратити цю силу, їх не писали гуртом. Тому кожна жінка писала писанки сама і, як правило, ввечері, щоб до хати не зайшов ніхто чужий і не наврочив.

У різних регіонах існували різні традиції: десь писанки писали лише дівчата, десь тільки матері, а діти й дівчата спостерігали та вчилися. Вже ближче до наших часів у деяких місцевостях з цією метою збиралися саме дівчата.

Оскільки у давнину в Україні писання писанок було огорнене особливою святістю, подібно до релігійного обряду, жінки та дівчата готувалися до цього наперед. Вони мали вгамувати свої думки, заспокоїтися, не тримати зла на когось, не гніватися тощо... Нечисті помисли, гнів, сварка — все це

могло вплинути на писанку, і вона не вдавалася. І справді, для того, щоб писанка вдалася, потрібно бути дуже спокійним, урівноваженим, зосередженим, мати добрий настрій, бо інакше обов'язково щось забудеш замальовати і все зіпсуєш. Погані думки під час писання могли принести нещастя тій людині, якій вона була пізніше подаровна. При писанні обов'язково щось приговорювалося, і то до кожного взору писанки щось своє, або наспівувалися веснянки чи гаївки. Ці приговорювання не були зафіксовані етнографами, і в наш час цього ніхто не робить. Уже в кінці XIX століття перед початком роботи жінки говорили «Поможи Боже».

У XIX столітті дослідники зафіксували факти малювання писанок на замовлення. Жінок, які добре володіли цим ремеслом, називали писарками, писанчарками, писанкарками. Плату за свою роботу вони, як правило, брали яйцями, продуктами або грішми. Цікаво, що писанкарки з Гуцульщини перед Великодніми святами навіть носили продавати свої писанки на ярмарки в Угорщину.

Для писанок брали яйця курей, журавлів, гусей, качок, а також диких голубів. Пізніше почали брати тільки яйця курей, до того ж це мали бути яйця від курей первісток — тих, що несуться перший рік. У разі, коли в господарстві не було півня, яйця господині вимінювали — вони мали бути обов'язково запліднені. У наш час найчастіше використовують яйця курей, рідше гусей і качок. На свята в кожній родині виготовляли різну кількість писанок і крашанок. Це залежало від заможності родини, а також від того, чи були в родині дівчата — що більше було дівчат, то більше писалося писанок. Виготовляли від 12 до 60 писанок, а деколи й більше, і стільки ж крашанок. Крашанки в деяких місцевостях називалися ще «сливками» (і їх відповідно не малювали, а «сливили»), а в деяких регіонах — ще й «галунками», оскільки до природних барвників додавали галун (алюмокалієві квасці), для того, щоб фарби краще замальовували шкаралупку яйця. Крашанки найчастіше робили червоного кольору, але були й інших кольорів — жовті, зелені, вишневі.

Фарби для писанок отримували з природної сировини. Горщики, в яких готували фарби, повинні були бути новими або призначеними тільки для цього (використовували один раз на рік).

Воду для заварювання фарб старалися брати м'яку — дощову або, як на Гуцульщині, з потоку, тому що у звичайній колодязній воді був високий вміст заліза та інших солей і фарби гірше зафарбовували яйце. До звичайної води в деяких місцевостях додавали трохи свяченої йорданської, а до фарб іноді, для покращення фарбування, — сирий жовток, або покривали ним поверхню яйця.

Для писання брали тільки чистий бджолиний віск. Деколи до нього додавали трохи сажі, щоб краще було видно нанесений рисунок, оскільки розтоплений віск є прозорий і його не завжди добре видно на яйці. Віск розтоплювався в черепку, який ставили на вигорнуте з печі вугілля. Існувало також повір'я, що писанку треба писати за допомогою «живого вогню»: «У давнину для писання писанок треба було здобути живий вогонь, що вважалося найвищим чаром, «брався безпосередньо від життєдайного сонця», бо сонце свою велику силу передавало деревині, яка росла під сонцем же. Лише при цьому вогні, живому, можна було писати писанки» (11, 204). В розтоплений віск опускали писачки, які поступово заповнювалися ним, або кліали

дітьми. Таких дітей називали «христосувальниками» або — старіша назва — «волошебниками». Подарунок, що його волошебники одержують, називається «волочільне» або «волошебне».

Однак у деяких регіонах Галичини — особливо на Яворівщині — зберігся первинний варіант цього звичаю, у якому були задіяні так звані парубоча та дівоча громади. Гурт парубків ходив до обійсть, де були дівчата і жінки, що недавно вийшли заміж, і під скрипку співав під їх вікнами волошебних пісень. Такі пісні називалися тут «риндзівками». Співати ходили лише вночі. Коли закінчували співати, дівчина чи жінка виносила їм кільканадцять писанок, декілька дрібних монет і почастування. Ось одна риндзівка, яку записав на Яворівщині В. Гнатюк:

Ой рано, рано куройки піли,
Же Христос, же воскрес, же воистину, же воскрес!

ГАЇВКИ.
Художник А. Пилиховський.
Літографія. Середина XIX ст.

Єще ми раньше Ганунейка встала.
 Ранейко встала, сад замітала,
 Сад замітала, грядки копала,
 Грядки копала, вино садила,
 Вино садила, стиха говорила:
 «Рости ж ми вино, тонко, високо,
 Тонко, високо, коріне глибоко,
 Коріне глибоко, листе широко,
 Листе широко, гиле високо».
 Тое ми вино сино заквило,
 Сино заквило, мало зродило.
 Не зродило ж ми, но три ягодојці:
 Єдна ягодојка — єї батейко,
 Друга ягодојка — єї матінојка,
 Третя ягодојка — сама молодејка,
 Сама молодејка зарученая,
 Зарученая аж до Любима,
 Аж до Любима, за попова сина.
 За поповим сином легко робити,
 Легко робити, мід-вино пити,
 Мід-вино пити, ключі виносити.
 Бувай здорова, гречная панна,
 Гречная панна, красна Ганунейка,
 Не сама з собою, з вітцем, з матінкою.
 Тобі Ганунейко, виградзане,
 а нам писанок ціле дзбане.
 Тобі, Ганусейко, красная пісьнь,
 а нам писанок сорок і шість.
 Й а в коморі на кілочку
 висять писанки на рїжочку:
 Нема кому встати, писанок дати.

(Наконецне, пов. Яворів. В. Гнатюк. Мат. до етн., XII, 228, ч. 172)

ОБЛИВАНИЙ ПОНЕДІЛОК

На Гуцульщині на другий день Великодніх свят господині, що мали дівчат на виданні, влаштовували вечорниці, на які сходилася молодь. Після танцю кожна дівчина повинна була подарувати хлопцеві писанку. За тими писанками парубки «ходили-волочилися» від хати до хати. Хлопці обмінювалися ними, коли зустрічалися на дорозі, при цьому говорили один одному такі слова: «Поможи нам Господи, аби сі виділи на тім світі, як сі тут видимо» (11, 110). Волочівний понеділок був днем, коли хлопці мали нагоду придивитися до домашніх умов дівчат на виданні, аби вибрати собі пару.

Після освячення пасок господині обов'язково дарували священикові до церкви декілька писанок. Робилося це і коли йшли в гості один до одного. Але існував неписаний закон, кому яку писанку можна було дарувати. Наприклад, дітям давали писанки з певними сиволами, здебільшого з ясними фарбами, хлопцям — з червоним тлом та сонячними знаками, господарям — здебільшого сорок клинців, кривульку та з сонцями, старцям — з чорним тлом та поясами — «небесним мостом». Такі ж писанки носили і на могили родичів, за винятком дитячих: на них клали з білим тлом.

Писанками прикрашали й хату: їх вішали біля образів, де вони зберігалися до наступних свят. Із них видували їх вміст, і такі «видутки» нанизували на нитку та підвішували перед образами. Прикрашали хату також голубами, зробленими з видутих писанок. До яйця прикріплювали хвіст і крильця, зроблені з гофрованого кольорового паперу, а також голівка з воску або запеченого тіста. Такі голуби робили на Гуцульщині на згадку про те, «що як Ісус народився, то голуб прилетів і над ним лелівав» (27, 223). *Див. обкл.*

Писанки за народними повір'ями були джерелом родючості землі, всіляких щедрот, багатства, запобігали різним напастям, захищали від стихійного лиха.

Коли сім'я приходила з церкви після Великоднього богослуження, то усі вмивалися перед святковим сніданком водою з миски, в яку було покладено три писанки з червоним тлом і коралі. Після кожного вмивання цю воду виливали, якщо ж в хаті була на виданні дівчина, то першою вмивалася вона, а вкінці вона ж і забирала писанки, щоб бути такою гарною і рум'яною, як красні яечка. Після такого вмивання воду вважали теж свяченою і тому не виливали будь-де, а лише під квіти або фруктові дерева. Люди вірили, що така вода покращить ріст рослин.

У цей ж Великодній день хлопці, жонаті чоловіки та діти влаштовували забави з крашанками. Найчастіше грали в «набитки», «котка» та в «кидка». Ось як описує це Олекса Воропай:

«Гра в «набитки» полягає в тому, що один тримає в руках крашанку, носком догори, а другий б'є носком свого яйця. Потім б'є другий по кушці, тобто по протилежному кінці; чия крашанка розіб'ється з двох боків, той програв, він віддає своє яйце тому, хто виграв.

У «котка» грають так: з похилого місця, з перепоною внизу котять яйця, одне за одним, намагаючись котити так, щоб попасти своєю крашанкою в крашанку партнера. Правило, хто частіше попадає, той більше виграє.

Гра в «кидка». Один з партнерів кладе дві крашанки на такій відстані одна від одної, щоб поміж ними не могло прокотитися яйце; другий партнер стає на віддалі одного сажня і кидає свою крашанку; якщо він попаде одночасно в обидві — виграв, а як попаде в одну або не попаде в жодну — програв.

Грають ще так: кладуть кілька шапок, під одну з них — крашанку; хто відгадає, під якою з шапок є крашанка, той виграв, а не відгадає — програв» (4, I-420).

Усі сорок днів від Воскресіння до Вознесіння писанки обов'язково мали бути в хаті на столі або на покутті. Щоб худоба добре велася в господарстві, господарі, прийшовши з церкви, відкладали одне свячене яйце. Після того, як усі розговоряться, господар бере це свячене яйце і йде з ним у стайню до тварин, та, проводячи крашанкою по спині кожної тварини так, щоб був хрест, каже: «Христос воскрес». Потім очищають у хаті це яйце від шкаралупи, кришать на дрібні частинки, змішують з висівками і дають їсти худобі. Деколи просиляють через писанку нитку і вішають його в стайні (див. 4, кн. I, 390).

На Гуцульщині господар, прийшовши зі свяченим з церкви, не заходив зразу до хати, а обійшовши все обійстя і посипавши навкруги свяченою сіллю, «щоб нечисту силу відігнати», йшов до стайні привітатися з «німиною». Там він запалював освячену свічку і, підходячи до кожної тварини, клав «свячево» їй на хребет, промовляючи: «Який цей дар красний, щоб тобі Бог

ВЕЛИКОДНЯ ЗАБАВА «ВЕЖА»

дав такі телята (лошата, ягнята) красні». Не промовляє він так тільки до свиней і пса. Поздоровивши так худобу, газда відрізував по шматочку свяченої паски, вмочав їх у сіль і давав по одному кожній тварині (див. 4, 404).

Шкаралупку від писанок або навіть самі писанки вносили також до стайні, щоб худоба добре велася в господарстві, та приносили на пасіку. Пасічники христосувалися з кожним вуликом окремо і залишали на 2–3 дні писанки з безконечником під головним вуликом. Писанки прикопували весною в першу ріллю, щоб був добрий врожай; шкаралупкою свяченої писанки обкурювали хворих. Їх також клали під стріху, щоб охоронити хату від блискавки і вогню. Весною, коли перший раз виганяли худобу на пасовища, пастухи брали з собою писанки. Коли починали будувати нову хату — якщо це було після Великодня, — в кути замурували по писанці.

На Великдень після розговіння, старші люди йшли на могили і христосувалися з померлими рідними, розбиваючи писанку об хрест і промовляючи «Христос воскрес» або закопуючи писанку в могилу. Розбивши писанку, вони розкришували її на могилі з вірою, що родичі її споживуть — прилетять у вигляді птахів і поїдять покришені яйця.

У південних степах України, на Херсонщині, був також звичай ставити на святковому великодньому столі поруч з паскою тарілку, на якій могилкою була насипана земля з пророслою зеленою травою. Навколо цієї могилки кладуть стільки червоних крашанок, скільки в хаті померло рідні. Це свого роду маленька символічна могилка (див. 4, 407).

Коли в родині хтось був відсутній на свята або пропав без вісти, мати залишала для нього три писанки і шматок свяченої паски, загорнувши у рушник, клала у затишне місце, покриваючи сухою материнкою — символом вічної надії. Цей дарунок від матері зберігали аж до Вознесіння Господнього і в цей день віддавали бідним (див. 4, 410).

Якщо під час Великодніх свят помирала дівчина, то їй у труні викладали писанками навколо голови ніби шлюбний вінок, а дітям красні яечка зав'язували в клуночок. Це робилося для того, щоб дитинка мала чим бавитися на тому світі. По одній писанці клали в труну й іншим померлим під час Великодня.

Українці також вірили, що шкаралупки зі свячених крашанок і писанок не можна викидати будь-де, а лише на проточну воду (можна ще спалювати у вогні або ж прикопувати у землю), бо кинута у річку шкаралупа повинна доплисти до мітичних рахманів. Хто такі рахмани достеменно ніхто тепер не знає. Коли кидали у воду шкаралупу, то мовчали, опустивши голову, або повільно промовляли: «Плиньте, плиньте у рахманські краї, про Великдень сповістіть» (див. 11, кн. II, 222-223).

Сказання про Рахманів та Рахманський Великдень існують по всій Україні. Ось його подільський варіант:

«Глибоко під землею, у підземному царстві, за річкою Стисом (грец. — Стікс) живуть блаженні люди Рахмани, які померли ще до Народження Христа. А живуть вони у раю, втішаються райським життям. Але в них нема літочислення (літоліку), хоч і знають, що Христос народився, прийняв хресні муки, похований і воскрес. Але коли? — Цього не знають. Тому вони Великдень святкують тоді, коли припливуть до них шкаралупи з яець, вжитих на печення паски й кинутих на річку у велику суботу. А ці шкаралупи припливуть до Рахманів через три з половиною — чотири неділі (на Переполове-

ніе), і тоді Рахмани вже знають, що Христос Воскрес, і святкують свій Великдень. А покіль ті шкаралупи припливуть до Рахманів, то кожна стає цілим яйцем. Одне яйце припадає на кожних 12 Рахманів, а їдять вони це яйце цілий рік до другого Великодня» (11, 222. *За Чубинським, т. 1, с. 220; та з розповідання старенької бабусі Лукії з с. Лисогори на Вінниччині*).

На Гуцульщині вважали, що «рахмани — це черці, справедливі Руснаки, вони такої віри, як і ми. Вони живуть далеко на Сході в монастири, де ведуть богомільне жите; „ми за них жиємо на світі, бо они відпокутовують наші гріхи, говіючи через цілий рік, скоромляться тільки тим, що діляться на 12 одним яйцем“» (11, 222).

Існували й такі перекази, в яких говорилося, що рахмани — це ті українці, які перебували у бусурманській неволі і не мали можливості дізнатися, коли має бути Великдень. У цьому з'язку Шухевич наводить паралель з турецьким словом «рахмані» — милосердний, яке є у першому вірші Корану як означення Бога і цілком може пояснювати мовно-мітологічні уявлення українців.

У різних регіонах України по-різному уявляли собі, де саме перебувають Рахмани. У західних областях — у Білій Русі, у східних — в Причорномор'ї, залежно від того, куди несли води ріки. Хв. Вовк вважає, що «рахмани» суть індуські «брахмани» (3, 190).

У четверту середу по Великодніх святах справляли так званий «Рахманський великдень». Цей день вважався святом, хоча в церкві жодних богослужень не було. Ніхто нічого не робив, лише обходив худобу. Існувало таке повір'я, що коли хтось буде працювати в цей день, то з ним може трапитися якась біда.

МОЛОДИЦІ.
Перегінськ, Гуцульщина.
1938 р.
Фото Я. Коваля.

Символіка української писанки*

ТРИЦЯ.
Гуцульщина.
XIX ст.

Більшість орнаментів, які дійшли до нас, безперечно, дуже давнього походження, це знаки спілкування наших пращурів з природою, всесвітом, з тим духовним началом, яке керує усім. Ними вони позначували усе довкола, аби оберігати від злої дії і стягнути добру, Божу. Згодом для цього в них витворилася ціла система знаків. Нам, сучасним людям, тепер дуже складно розгадати їх, бо ми не маємо достеменних відомостей про ці вірування давніх українців через брак зафіксованих писемно свідчень. Певні символи часто набували нових значень, які могли витіснити старі або співіснувати з ними; загалом таке накладання значень — як нашарування різних культур — робить той чи інший знак багатозначним, полісемантичним, утруднюючи його конкретне прочитання. Тому розшифровано було лише незначну кількість символічних зображень, решта так і залишається незрозумілим нам оздобленням. Дуже багато подібних знаків є й у вишивці, і в ткацтві, і в розписах на кераміці — тут велике поле діяльності для дослідників. Та все ж зміст деяких з них вдалося розкрити, і про це далі.

Символи, які зображали сонце, були одними з найпоширеніших на всій етнічній території України, а також і у всіх старих цивілізаціях ще з кам'яного віку. Культ сонця був чи не найголовнішим у наших пращурів, оскільки Даждь-бог (сонячний бог) — один з головних у пантеоні язичницьких богів і від нього залежало дуже багато в житті первісних людей. Віра в таємничу силу сонця, страх та пошана до нього існували ще навіть в Середньовіччі. Тому люди так часто малювали на яйцях його символічне зображення, яке мало вигляд кола, восьмираменної зірки, перехрещених ліній із закрученими кінцями, кола з променями. Ці знаки мали свою назву: «ружі», «павуки», «рукави», «дідові рукави». До найстаріших форм зображення сонця належать: «триніг» («тригвер», «тригверт») *Рис. 1*, подібний до трьох променів, що виходять з однієї точки, із закрученими в один бік баранячими рогами, і які передають ідею триєдності найвищого божества (у «Слові о полку Ігоревім» сонце «трисвітле», а один із пантеону староруських богів мав назву Троян); хрест та його різновид — знак у вигляді двох перехрещених ліній із заламаними кінцями, який в народі має назву «гачковий хрест», «ламаний хрест» або «чотириніг», «свастя», «свастика», «сварга». Щодо станныї, то одразу приходить на гадку ім'я верховного слов'янського бога неба Сварога. *Рис. 2*.

*Розділ підготовано у співавторстві з Марусиною ЧАЙКОЮ.

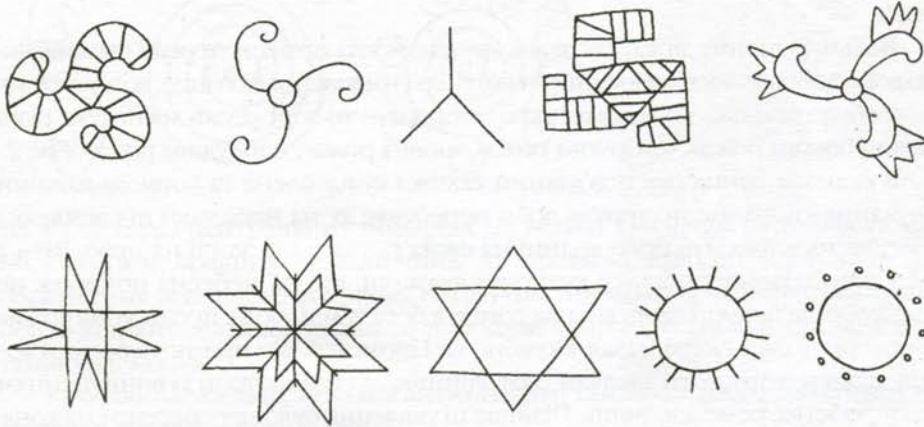

Рис. 1

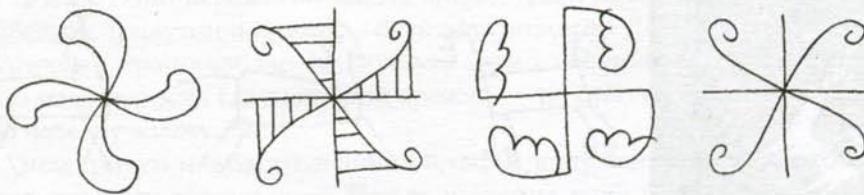

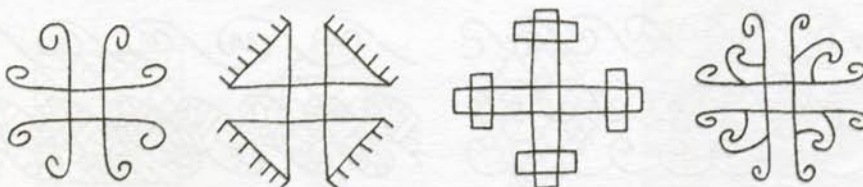
Рис. 2

У ранньоземлеробській культурі хрест був знаком бога землі. Сама графема позначала чотири сторони світу, структурно-просторову організацію світу, що більше стосувалася землі: саме за такою схемою будували стародавні міста; хрестом на чотири ділили півсфери яйця. Рис. 3. В епоху сонячного культу хрест, що походить від схематичного зображення птаха, — в давніх мітологіях сонце уявлялося птахом, що летить по небу, — став солярним знаком. Але хрест не просто символ сонця, це ідеограма, що передає «уявлення про сонце, яке проходить по небу протягом дня, з'являючись (народжуючись) ранком і виходячи (помираючи) ввечері, щоб завтра знову воскреснути» (5, 100). Християнство лише закріпило значущість хреста в орнаменті.

Вочевидь, хрест (крест) має певний стосунок до процесу видобування вогню, як свідчить А. Голан, принаймні лінгвістичний: укр. *кресати* означає видобувати вогонь, звідси *кресало* і всі похідні, що стосуються зброї (*кресниця*, *кресак*, *кріс*); лит. *крейес* — купальський вогонь; укр. [*с*]креснути (танути), напевно, пов'язане з *воскресати* (оживати), словен. *крес* — день сонцестояння.

Свастья мала таке ж значення, що й хрест; її особливістю була можливість позначати рух за сонцем — добрий, та проти сонця — поганий. Окрім того, ймовірно, що диск із хрестом позначав добу, а зі свастею — рік. Свастья вважалася знаком, що провіщував добро, відвертав нещастя, а також впливав на

Рис. 3

СОРОК КЛИНЦІВ

РУЖА

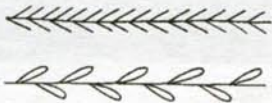

Рис. 9

ництву, бджолярству скотарству тощо. При малюванні таких клинців треба було відповідно приговорювати і приспівувати певні гаївки (11, 181–182).

Та первинне значення цього орнаменту, напевно, все ж пов'язане із уявленням про просторовий та часовий поділ: так могли відлічувати якийсь значущий для хлібороба час, ймовірно, час смерті бога родючості, а в християнстві час Великого посту. Згадаймо й про тризну за померлим на сороковий день по смерті. Отже, заштриховані (як правило, знаки землі), і незаштриховані (мають іноді крапку-коло, знак неба) трикутнички мали б позначати ніч та день. Проте таке чергування клинців передає лише ідею часової зміни, і усі клинці є незалежними одиницями рахунку. Крім 40, могло бути 24, 48, 96 клинців.

Якщо виходити лише з писанкового орнаменту, то можна говорити, що в наших предків існував 8-річний календарний цикл: 8 років по 12 місяців дає 96 місяців. Ще краще це видно на писанках, в орнаменті яких фігурують восьмираменні зірки, так звані «ружі»; кожен сегмент зірки позначений або крапками-сонцями, або іншими елементами (яких є, як правило, три або вони трійчасті). У записках Чубинського небо має 8 сфер-облоків: 7 синіх, а восьме справедливе, де сидить на золотому кріслі сам Бог, — червоне (див. 6, 44). Рідше на писанках можна натрапити на шестираменну зірку, яка, за Голаном, є знаком 6-и сторін горизонту. Якщо йти за цією версією, то 8 має означати 4 сторони світу із проміжними варіантами. Так чи інак, але тут йдеться про горизонтальну структуру неба, а вертикальна, за тим же Чубинським, складається із 3 зводів, де відповідно перебувають святі, ангели та Бог. Назва писанки «Семирік» лише підтверджує думку про часовий поділ, вказуючи при цьому на особливу важливість семирічного циклу.

Значущим, напевно, було і чотириріччя, а поділ на 2 відбиває радше уявлення про два світи. Яйце звичайно ділилося на 2, 4, 8 частин. В останніх двох випадках завжди твориться хрест. Класичний поділ півсферок на 4, у середині яких міститься тричленний взір, передає уявлення про семичленну структуру космосу: 4 відповідає просторовому поділові землі та неба, по горизонталі, а 3 — сферам неба, вертикальна модель світу. Водночас у часовому вимірі такий поділ відповідає чотирьом сезонам року із трьома місяцями. Яскравим прикладом такого світобачення є збручанський ідол — Світовид (за В. Гнатюком), ім'я якого по суті можна читати як «той, що бачить світ».

На багатьох писанках є зображення сосонки. Рис. 9. Вона, як правило, жовтого кольору і є знаком земної рослинності, а в уяві наших пращурів пов'язувалася також із культом Змія, роль якого полягала у заплідненні всього живого жіночої статі. Так само як і безконечник, сосонка на писанках має багато варіантів залежно від етнічних територій України (в карпатському регіоні «смеречка»). До прадавніх рослинних знаків належать завиток (круцьки, «панни») і «баранячі роги» — симетричні завитки, що символізують щорічне відродження рослинності та її родючість.

Особливо дивовижні писанки із зображенням богині Берегині, знаку у вигляді людини з піднятими вгору руками, яких було і дві, і чотири, і шість. Рис. 10. Така постава могла творити й дерево — символ богині. «Богиньки» найбільше поширені на Поліссі та Західному Поділлі. Їх переважно називали «жучками», оскільки вони є схематичним варіантом богині, що своєю формою нагадує літеру Ж, рідше — «богинями». Берегиня справді настільки упростилася, що стала просто елементом орнаменту, розчинилася в фан-

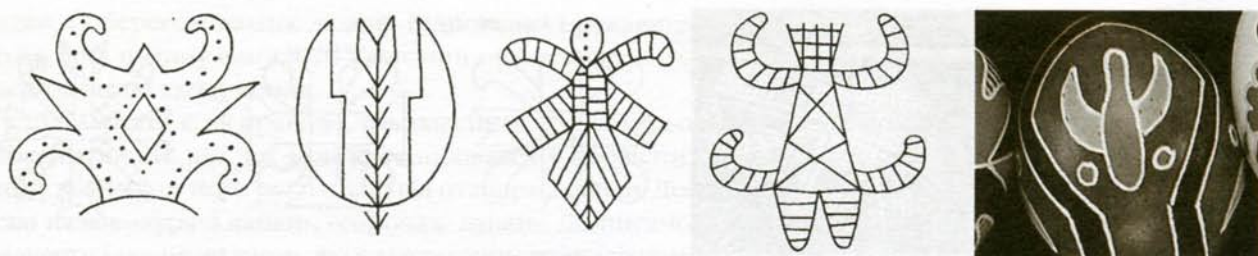
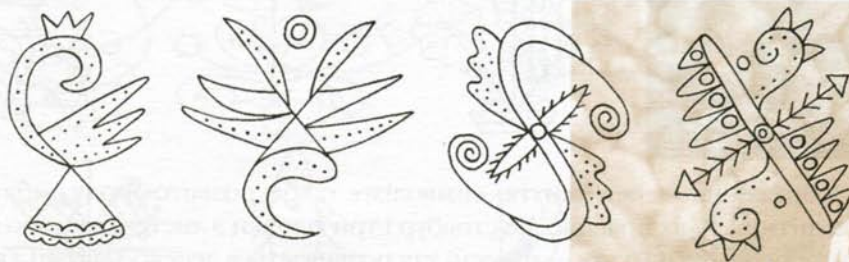

Рис. 10

тастичних декоративних квітах. Велика богиня — прародителька та володарка неба й всієї живої природи, господиня небесних вод, від якої залежить плідність і родючість. Оскільки Берегиня — це джерело життя і смерті, то зрозуміло, що в «достичному» світі вона була амбівалентною, двоякою: з одного боку, матір'ю-рожаницею, з іншого — уявлялася злою, безжальною вершителькою людських дол. Із занепадом цього культу божество розпалося на безліч дрібних персонажів нижньої демонології з явно негативними значеннями, як, наприклад, богині, русалки. Втім, у наших степах стоять її родички — скіфські баби.

Ще одним писанковим різновидом зображення Великої богині є композиція з «кучером»: «кучері з гілочками», «кучер з деревом і сонцем», «королева», «княгиня», «півники», «косиці», «качур», «крила». Рис. 11. Він дуже схематичний й іноді просто нагадує рослину чи тварину, тому й отримав такі назви.

Рис. 11

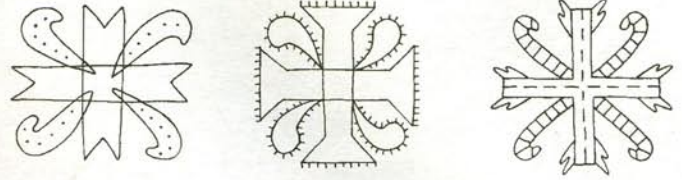
Домінуючий елемент «кучер» іноді міститься внизу і зображає змію біля ніг богині-дерева і з сонцем угорі — тут Берегиня виразно виступає володаркою неба і землі; в інших варіантах кучер на горі світового дерева, з короною чи дубовими рижками або з трьома стрілами, іноді він крилатий. Такі писанки, як правило, мають чорне тло і, судячи з назв, головний акцент кладуть на жіночій суті кучера — цариці-змії. Подібною до писанкової є цариця-Яриця в замовляннях, що «на морі, на окіяні, на річці на Ордані», в золотокорому дубі сидить. У багатьох із названих писанок взір подвоєний, твориться ніби дзеркальним відображенням. Оскільки писанка має іконічний характер, така подвоєність має свідчити про двоякість самої богині, яка є водночас небом та землею, літом та зимою, добром та злом, життям та смертю (5, 140). У схематичному варіанті таке зображення переходить у перекреслену поперек сигму — S.

До знаків богині неба належить і косий хрест, який часто є перехрещенням сигми і прямої (може переходити у свастию). Поеднання такого косого хреста з прямим (символом бога землі) передавало ідею поєднання чоловічого та жіночого начал як рушія життя. Рис. 12.

Широко використовується у писанкових взорах мотив світового дерева. Рис. 13. Зображення такого дерева буває різним. Іноді воно подається як невеличка сосонка, біля якої зображають двох оленів — це середній ярус

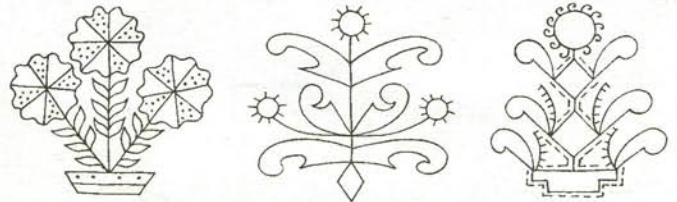

Рис. 12

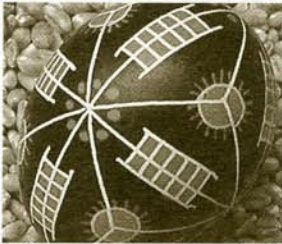
світобудови; часто у вигляді так званого вазона, як правило з листками і квітками, а те, що нібито творить горщик, має форму чотирикутника, ромба або трикутника — символа землі, засіяного крапками-насінням і з рисочками-водою (підземний рівень). Втім якщо зіставити так званий «вазон» із «Берегинею», то виразним стає їх спорідненість. Перехідним варіантом між ними є писанки «соняшник» і «павучки». За народними уявленнями по дереву можна було потрапити на небо та на той світ, де володарює богиня. Найбільш виразним співвіднесенням дерева з жінкою-богинею є український обряд «тополі» чи «куста», який відбувається на Зелені свята. Для цього обирали найстрункішу дівчину, зав'язували їй руки над головою, замаювали, вшали стрічки, намисто, хустки і водили селом, полем, лугом.

Рис. 13

Зображення «дерева життя» символізує також розвиток роду — батько, мати, дитина, — як правило, це стовбур і три гілочки з листочками або квітками, їх може бути і п'ять — навесні так розвивається дерево: на гілці з'являється новий пагін, який складається з трьох листочків і має вигляд тризубця, звідси ще одна назва такого wzору «трохлистник».

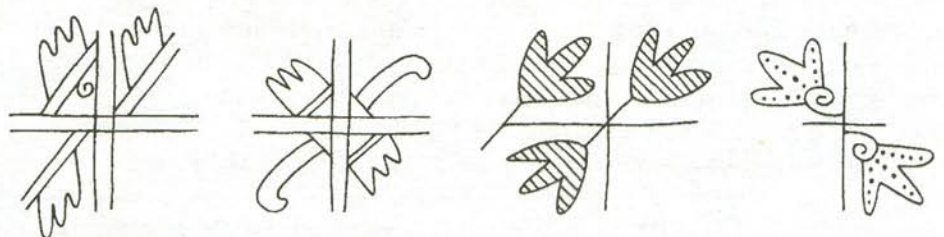
ДРАБИНКИ

До неба, за уявленнями наших предків, можна було піднятися не лише по дереву, а й по драбині, тому «драбинки» часто містяться на писанках із деревцем.

Дуже цікавими є писанки зі стилізованим зображенням руки, які називаються «божа ручка», «рукавичка», «дідові пальці». Рис. 14. Ці символи також походять ще з кам'яного віку.

Рис. 14

отже, і оберегом давніх людей. Відповідно і рукавиця заступала людину, хоча про людину взагалі-то у писанці не йдеться. Існує думка, що цей знак передає ідею сходу сонця.

Такі «руки» є, як правило, трьохпалими або чотирьохпалими. Це можна пояснити тим, що бог-Сонце асоціювався у первісних людей з птахом, і тому відбитком його руки є слід від пташиної лапки. Деякі писанки й мають такі назви: «курячі лапки», «сорочачі лапки». До писанок «із слідами» треба віднести і «ведмежі лапи», які є відгомонам палеолітичного ведмежого культу і належали, втім, радше богам землі, служачи в давніх віруваннях, як і ведмежа голова (яку відрубували), заміщенням у певному ритуалі «всіх ведмедів». Ймовірно, таке ж значення мали «вовчі зуби» та «заячі вушка», «лисячий хвіст». Магічність дії вовчого укусу, можливо, проясниться, якщо пригадати, що вовк — одна з іпостасей бога землі, Змія, а його входження-укус уже в замовляннях мисливця як входження в людину зла.

Але треба думати, що такі знаки не відповідають назвам писанок, первинний зміст яких вже забувся, та попри те вони несуть цінну інформацію щодо мислення давніх людей (різні частини тіла тварин є поширеними «об'єктами» замовлянь). *Рис. 15.*

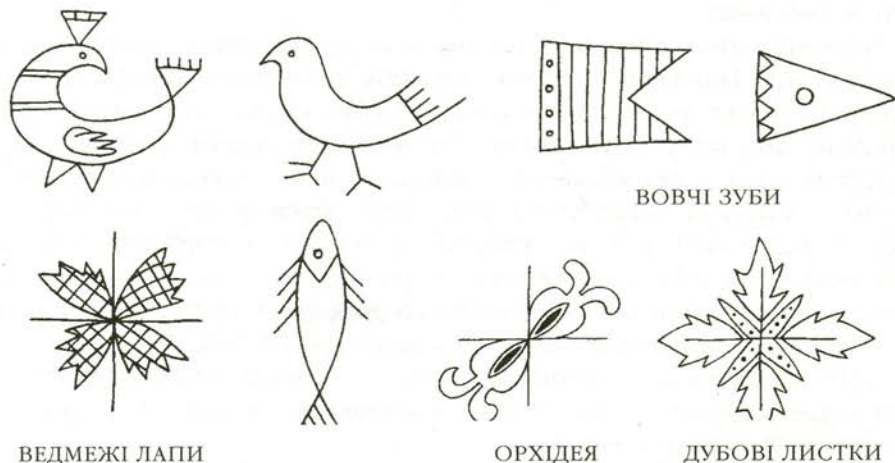
Дуже багато є писанок із рослинним орнаментом, які мають назви різ-

КАЧАЧІ ЛАПИ

Рис. 15

ВОВЧІ ЗУБИ

ВЕДМЕЖІ ЛАПИ

ОРХІДЕЯ

ДУБОВІ ЛИСТКИ

них дерев (та їх частин) і квітів: «виноград», «дубові листки», «тульпани», «квітки», «орхідеї», «калиновий лист», «яблоня», «явір». Іноді вони виступають у ролі світового дерева, з допомогою таких писанок намагалися вплинути на добрий врожай. Даруючи писанки з «дубовими листками», рідним та знайомим бажали міцного здоров'я та довголіття. Натомість «березівник», як збірне поняття, мав би зображати священний для поган гай.

Достатньо на писанках і тваринних мотивів: «пташки», «сороки», «рибки», «козлики». У різних випадках вони могли позначати або різні рівні світобудови, або бути атрибутами Берегині й водночас впливати на приплід худоби.

Цікавим елементом, який характерний майже для всієї території України, є «волове око». Дослідник Е. Беняшівський розшифровує його як око бога Велеса, що у віруваннях давніх українців був опікуном худоби, а отже, богом достатку; й тому око, яке зображали двома або трьома концентричними колами, мало пильнувати за господарством.

Образ церкви вже давно вписався в українську народну картину світу.

ВОЛОВІ ОЧІ

Храм в пісенно-обрядових піснях виступає заміником хати — земного образу космосу: «Церков складають з трома дверми, Із трома дверми, з чотирма вікни... В одно віконце вой місяць світи, В друге віконце зірничка сяє, В третє віконце зоря зоряє, Їа в то четвєрте сонце сіяє...» (Гнатюк, *Колядки і щедрівки*, I, 1914, с. 192). Писанки із назвами «церковці», «монастирі», «дзвінички», притаманні для карпатського регіону, мають, як правило, тричленну структуру та є, як і світове дерево, центром світобудови. *Рис 16.*

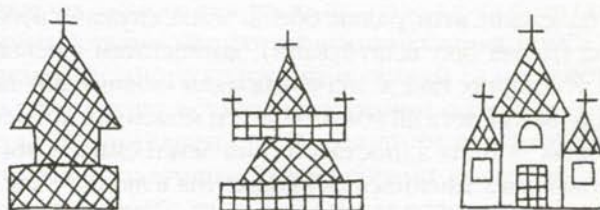

Рис. 16

Окрім малюнку, свою символіку мала у писанках і барва. Це ще один незвіданий для нас світ. Ми можемо вивести загальне архаїчне значення певних кольорів, проте що більше у писанці барв, то важче визначити їх конкретних зміст.

Червона барва — можливо, перший кольоровий символ взагалі — є неоднозначною. Пов'язана із теплою, тілесною символікою крові, вона часто фігурує на писанках як з хтонічною, так і з небесною символікою. «Червоний (красний) колір не випадково зблизився з поняттям красивого, як і з поняттям «ласки», прихильності, тобто любові до навколишнього світу. І «першоестетика», і «першоестетика» архаїчного всесвіту початково виростає саме з переживання *ладу* як найвищої гармонії світу: його форм (краса) і його відносин (добро). Паронімічні пари «красний—ясний», «красний—прекрасний» розкривають цю символіку доброго, прекрасного, світлого, узгодженого і прихильного до людини всесвіту» (18, 168).

З часом червоний повністю закріпив за собою позитивну символіку й став означати радість життя, любов; для молодих — надію на одруження; його стали присвячувати сонцю.

Чорна барва теж особливо сакральна у кольоровому спектрі. І хоча вона найбільш «потойбічна», архаїчне мислення не трактує її цілком негативно, оскільки ще не виробило такого чіткого поділу. Червоно-чорні писанки сприймаються досить гостро й тривожно, «вони бентежать своєю «докосмічною», первісною і позапоцінувальною природою» (18, 270). Без сумніву, так звані «крутороги» у вигляді тригверів і з таким поєднанням кольорів позначають не небесне, а земне божество, й виразно у зміїній іпостасі. До хтонічних належатимуть й зміїні символи на писанках із чорним тлом. Проте варто кольору у них змінитися на червоний, як народне мислення ту ж зміїнку вже переназве «качуром», бо на відповідному культурному етапі червоний змінив свою символіку.

Жовтий колір означав місяць, зорі, а в господарстві — врожай; блакитний колір — небо, повітря, в магії він означає здоров'я; зелений колір — весну, воскресення природи, багатство рослинного світу; бурий, брунатний — землю, а багатоколірна писанка — родинне щастя, мир, любов, здоров'я, успіх; поєднанням чорного з білим виражали повагу до душ по-

мерлих. Ця символіка не є характерною для всіх українських земель, тому що трактування кольору в різних місцевостях могло бути дещо відмінним.

Особливо вирізняються писанки з кольоровими плямами. Якщо вони без символічного малюнку, то називаються крапанками. Крапки і плямки різного кольору в дохристиянській символіці означали зерно, кинуте у землю, яке мало прорости і дати добрий врожай. У християнській символіці вони отримали назву «слезі», тобто сльози Матері Божої. Такі писанки переважно червоного кольору, але бувають і різнокольорові. Плямки можна робити і на писанці з візерунком, що надає «пишности та гостроти усьому розписові» (24, 453).

Звичайно, майже уся символіка розкриває поганські корені писанки, але варто потрактувати її по-християнськи, як знаки на ній та й сама писанка стають носіями любові до природи, людей, світу, Бога; новорічне «Сійся, родися...» проростає деревцем на великодньому яйці, а дволика Берегиня стає просто скіфською бабою нашого минулого. Нормальною позицією християнина є тверезе ставлення до таких явищ — знати, розуміти, зберігати, не руйнуючи того тонкого духовного містка, який єднає нас у часі та просторі. Не розбиймо відбитки наївного минулого, передаймо далі як світлина дитинства нашої душі.

ДЗВІННИЦЯ ЦЕРКВИ
БЛАГОВІЩЕННЯ.
КОЛОМІЯ.
Гуцульщина.
XVIII ст.

Легенди та перекази про писанку

«Була сувора зима. Птиці не встигли вилетіти у вирій, гинули, замерзали. Люди шанували птиць, як Божі створіння, що приносять весну та радість після холодної зими, позабирали всіх птиць, відігріли у себе й тримали в хатах цілу зиму. Стало пригрівати сильно сонце, весна наближалася. Птиці вилетіли з хатів і полетіли у вирій. Відтіля повернулися і всім принесли писанки та весну. З того часу й стали люди писати писанки...» (11).

ПЕКУН

«У Гуцульському краю серед зелених гір є чимало долин і ущелин. Можна зустріти тут такі місця, де майже ніколи не потрапляє сонячне проміння. В одному такому яру з давніх-давен жив злий дух Пекун. За своє життя він ні разу не бачив сонця і не був далі свого яру.

Спочатку Пекун гуляв по землі і творив лихі справи. Дуже радів злий дух, якщо йому вдавалось переманити людську душу на свій бік. Одних він залякував своїм страшним виглядом, інших купував за золоті дукати. Але найбільше любив Пекун малих дітей. Якось перед Великоднем вийшов Пекун із схованки і помандрував у Карпатський край вербувати людей для нечистої сили і ганебних справ. У селі неподалік Коломиї злий дух побачив маленьку дівчинку, що малювала писанку. Застосовуючи свої чари, Пекун намагався заворожити дитину. Але маленька гуцулочка так захопилась роботою, що Пекун ніяк не міг повернути її увагу.

Нарешті йому вдалося вирвати писанку з дитячих рук, і він чимдуж помчав до схованки. Дитина плакала, а люцифер Пекун радів з дитячих сліз і задумав розбити писанку. Як тільки злий дух вдарив розписаним яйцем об виступ гірської скелі, писанка тріснула. Пекун почав троцити писанку, топтати її ногами.

Але тут сталося чудо: з решток писанки утворилися ланцюги. Пекун аж пацу відкрив від здивування. А тим часом чарівні ланцюги обмотали лапи і шию злого Пекуна і прикували його до стін та дна яру. Пекун спочатку легко, а потім з усієї сили почав рвати ланцюги.

З того часу злий Пекун живе в темному яру і не бачить світу білого. Двадцять ланцюгів міцно і надійно тримають злюку в темноті і сирості.

ВІЙТ ІВАН СОМИШ І ЙОГО
ЖІНКА НАСТУНЯ.
Вільхівка, Гуцульщина.
1926 р.
Фото Я. Коваля.

Із цієї кривілки він висилає своїх слуг — малих чортенят на обзорини по цілому світу. Коли вони повертаються, Пекун питає у них, чи люди живуть у згоді. Якщо почує, що гніваються чи сваряться між собою, тішиється, бо то його люди. І тоді ланцюги слабнуть, а злока має нагоду підійти трошки ближче до людей. Далі питає чортенят: „Чи діти шанують родичів? Чи мирно живуть сусіди, а чи, може, сваряться? Чи жінки і дівчатка пишуть писанки, а чи ні?“ Коли його посланці кажуть, що люди пишуть писанки, діти шанують батьків і сусіди живуть мирно, у злагоді, то Пекун плаче, бо ті, що пишуть писанки і виконують християнські заповіді співжиття, не можуть стати його людьми. Плачучи, чудовисько намагається зірвати ланцюги, але вони міцні і з кожного доброю справою на землі ці ланцюги стають міцнішими... Не пускатимуть Пекуну вони доти, поки люди пишуть писанки та живуть у злагоді.

Сподівається Пекун такого часу, коли люди пересваряться між собою і перестануть писати писанки. Аж тоді він зможе вирватись на волю і запанувати між всіма. Аж тоді настане кінець світу. Сподіваємось, що не вдасться Пекуну дочекатись такого часу, бо діти наші шанують батьків і разом з ними пишуть писанки» («Подарунок на Великдень». — Дрогобич, 1994).

«Перші писанки писала Мати Божя. Як Ісус був маленький, то любив гратися писанками. Мати Божя писала писанки йому золотою кисткою. Як Христа взяли на муки, Мати Божя писала їх поночі, але писанки виходили дуже гарні, бо Мати Божя, пишучи їх, плакала, сльози її котилися з очей і де слізка на писанку капнула, там зробилася цяточка, тому-то і досі на писанках мистиці ставлять цяточки» (28).

«Коли жиди розп'яли Христа, то кров з Його ран стікала на камінці під хрестом, і з кожного камінчика поставала крашанка червоного кольору, а від сліз Матері Божої, що стояла біля розп'ятого Христа, що капали на камінчики, з'являлись писанки» (28).

«Коли Спаситель ніс свій хрест на гору Голготу, стрітив чоловіка, що саме ніс до Єрусалима яйця в кошику на продаж. Чоловік видів, як тяжко

РОЗП'ЯТТЯ.
Галичина.
Початок XX ст.

нести Ісусові хрест, поставив свій кошик у рові при дорозі, а сам кинувся помагати Спасителеві. Ішли вони і несли хрест аж на гору Голготу. Коли ж Ісуса вже і розп'яли, пригадав собі той чоловік за свій кошик та вернув знов на те місце, де єго оставив. Приходить — дивиться, а в кошику всі яйця пописані та покрашені. Не поніс же він їх більше на продаж, лише вернув додому та сховав на пам'ятку, бо мав си то чудо за вдяку від Христа, за то, що єму поміг нести хрест. Та від того пішло то, те крашене та писане яйце на Великдень» (12).

«Як Ісус Христос на Хресті умер, один з єго катів взяв яйце, спік в огни і каже: „Говорять, що Ісус воскресне, а він так воскресне, як з того яйця виклює ся курка. Ледве се сказав, а з яйця виклювався когут і голосно запіяв“» (12).

«Як Юда зрадив Ісуса Христа і вернув домів, прийняла мати його вареними яйцями і почала картати за його поступок. При тім казала: „Ти продав свого пана, а він тим часом воскресне“. На се Юда засьміяв ся і відповів: „Мій пан тогди воскресне, як з тих яєць вилізуть курчата“. Але ледве се вимовив, як з варених яєць дійсно вибігли курчата. Юда дуже перелякав ся і повісив ся» (12).

«На Київщині оповідають, що коли Ісус Христос ходив зі св. Петром по землі, то вони проходили через одне село, а там жиди були; побачили вони Христа та й почали камінням та грудками жбурляти в Нього. І як торкнеться камінь Ісусової одежі, зробиться з нього писанка, а як торкнеться грудка, то перетвориться на крашанку. Святий Петро позбирав усе те до кишені, а пізніше людям роздав. З того й пішов звичай готувати писанки та крашанки на Великдень» (4).

«На Уманьщині кажуть, що жиди та всякі недовірки спокушали Христа, як Він ішов на страждання. Набрали в пелену камінців і спитали Спасителя: „Що в пелені?“ — Христос каже: „Крашене і писане!“ Вони відкрили пелену, щоб посміятися, а там справді — крашанки та писанки» (4).

Як написати писанку

Принцип писання писанок полягає в тому, що на яйце розтопленим воском наноситься рисунок писанки. Застигаючи, віск щільно прилягає до поверхні яйця і захищає її від дії фарби. Отже, коли наносимо віск на біле яйце, на готовій писанці ці місця будуть білими, коли пишемо по поверхні, зафарбованій у жовтий колір, — жовтими і так далі, аж до найтемнішого кольору, тому що кольори на писанці отримують накладанням одного кольору на інший, від найсвітлішого до чорного. І кожного разу після фарбування яйця у новий колір, на писанці замальовуються воском ті частинки орнаменту, які повинні бути саме цього кольору. Яйце зафарбовується у такому порядку кольорів: жовтий, помаранчевий, червоний, вишневий, чорний. Щоб отримати на писанці зелений колір, необхідно, користуючись пензликом, блакитною фарбою замалювати по жовтому кольору ті місця, які на писанці мають бути зеленими, і потім покрити їх воском. Таким же чином можна отримати на писанці блакитний або синій кольори, відмінність полягає у тому, що сині елементи малюнку наносяться на біле яйце і покриваються воском. Це потрібно робити тому, що синій і зелений кольори не перекриваються наступними світлими фарбами. У тому разі, коли на писанці є жовтий, зелений і чорний колір, писанку можна замалювати повністю в зелений колір, а опісля — в чорний.

Перш ніж писати писанки, спочатку необхідно підготувати все, що буде потрібне в процесі роботи: писачки, віск, яйце з білою шкаралупкою, олівець, гумку, декілька м'яких ганчірок, півлітрові баночки для фарб, фарби, ложки пластмасові або з іржостійкої сталі, свічку, сірники, маленький пензлик.

Стіл необхідно застелити папером, тому що гарячий віск може капнути і зіпсувати його.

ПРИГОТУВАННЯ ФАРБ

Фарби, які використовуються для забарвлення писанок, можуть бути як природного, так і синтетичного походження. Колись наші бабусі та прабабусі користувалися тільки природними барвниками з рослинної сировини. Наприклад, жовтий колір виготовляли з кори яблуні-дички, яку відварювали і настоювали. Таку фарбу називали «яблінкою», або «жовтилом». Жовтий колір можна отримати також з гречаної соломи, а з гречаної полови — бурий. Зелений колір добували з полови конопляного насіння. Чорний

ДІВЧАТА.
Початок XX ст.

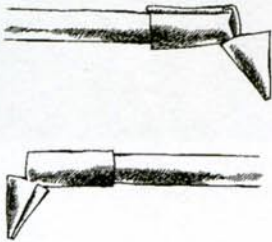
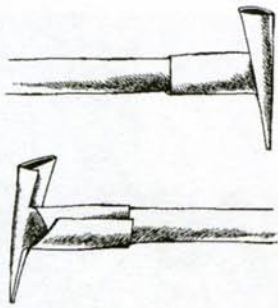
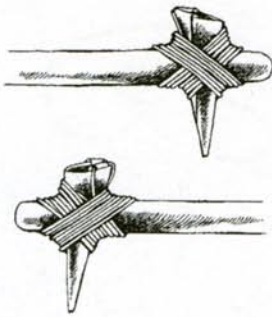

Рис. 17
ПИСАЧКИ

РОЗГОРТКА МЕТАЛЕВОЇ ЧАСТИНИ ПИСАЧКА

колір діставали з лущиння соняшника. Брунатний з лущиння цибулі або з настою дубової кори, а також з кори вільхи. Червоний — з настою звіробою. Але вже ближче до наших часів червону фарбу виготовляли з червоного або сандалового дерева, яке привозили з Бразилії українські емігранти. Трісочки цього дерева запарювали гарячою водою і отримували гарну червону фарбу, яку називали «бразолія». До природних барвників обов'язково додавався галун (алюмокалієві квасці), для кращого зафарбовування. Тому в деяких місцевостях України пасанки називалися галунками. Фарбовані у таких барвниках писанки не боялися світла і мали гарні ніжні відтінки.

Та в наш час писанкарі щораз менше користуються природними барвниками, надаючи перевагу синтетичним кислотним аніліновим фарбам. Ці фарби дають насичені яскраві кольори, і не потрібно багато часу витратити на зафарбовування яйця, тому що у природних фарбах цей процес є досить тривалим. Але анілінові фарби мають також і свої недоліки — вони не є світлостійкими, і тому писанки треба зберігати в місцях, де немає прямого сонячного світла, до того ж вони можуть бути шкідливі, якщо не дотримуватися певних правил при їх користуванні: коли ними не користуються, вони повинні бути постійно накриті покриттями, і після роботи з ними необхідно добре мити руки. Крашанки, зафарбовані аніліновими фарбами, не можна вживати до їжі. Для цього яйця потрібно забарвлювати природними або харчовими барвниками. Найкраще це робити у наварі з лущиння цибулі.

Фарби потрібно підготувати заздалегідь. Для фарбування писанок найкраще використовувати кислотні анілінові барвники для фарбування вовни. Половину вмісту пакетика (1 ч. ложку) потрібно всипати у півлітрову банку і залити окропом до половини об'єму. Перед цим в банку треба покласти ложку, щоб вона не тріснула від гарячої води. Коли вода з фарбою трохи охолоне, додати ложку оцту. Таким чином необхідно розчинити наступні фарби: жовту, помаранчеву, блакитну, червону, вишневу, чорну. Писанки фарбуються у фарбах кімнатної температури (20–25° С). Коли фарби дуже охолоджені, вони гірше замальовують поверхню яйця. Після тривалого використання, коли фарба перестає замальовувати, можна додати ложку оцту, і вона знову почне працювати. Крім основних, можна отримувати змішані кольори, накладаючи різні фарби одна на одну і досягаючи потрібного відтінку.

ПИСАЧКИ

Для малювання писанок потрібен спеціальний інструмент, який називається писачком. Рис. 17. Для писання деяких писанок використовують також сірники або шпильки.

Писачок складається з двох частин: металевої ліечки і дерев'яного держачка. Ліечка повинна мати з одного боку широкий отвір, в який кладеться віск, а з другого боку — маленький, через нього, власне, і буде витікати розтоплений віск. Її можна зробити відповідно до розгортки, яка є на рис. 17., — з латунної або мідної бляшки. Найкраще використовувати мідну бляшку. Шов у ліечці повинен бути добре завальцьований, щоб потім при нагріванні з нього не витікав віск. Цю ліечку необхідно закріпити на дерев'яному держачку.

Кожен писанкар має мати хоча б три писачки з отворами різного діаметру, тому що писанки різних регіонів пишуться різною товщиною лінії:

гуцульські, буковинські — тоненькими лініями, а подільські, поліські, наддніпрянські — широкими. До того ж писачок з великим діаметром отвору потрібен для покриття воском великих площин орнаменту на писанці.

ВИГОТОВЛЕННЯ ПИСАНКИ СКЛАДАЄТЬСЯ З ТАКИХ ОПЕРАЦІЙ

(див. *рисунок на внутрішній стороні обкладинки*):

1. Підготування яйця до малювання
2. Розмітка поверхні яйця
3. Нанесення воскового рисунку
4. Фарбування
5. Зняття воску

ПІДГОТОВКА ЯЙЦЯ ДО МАЛЮВАННЯ

Перед тим, як почати роботу, потрібно підготувати яйце. Для писання писанок беруть переважно курячі яйця, але можна використовувати качачі та гусячі. Яйце повинне бути сирим, тому що при варінні руйнується шар, який сприймає фарбу, і писанка вийде з плямами. Яйце можна наперед запекти, це не впливає на шкарлупку. Процес запікання буде описано далі, коли ми розповідатимемо про зняття воску з писанки.

Яйце повинно мати міцну шкаралупку, гарну форму і бути без тріщин. Це можна перевірити, оглядаючи його під світлом лампи. Поверхня яйця не має бути дуже гладенькою. Також можна використовувати видуте яйце.

Поверхню яйця необхідно помити чистою водою і висушити. Якщо хочете писати по видутку, яйце необхідно перед тим видути. Це робиться за допомогою маленької гумової груші. Спочатку ножом з гострим кінцем потрібно зробити дві маленькі дірочки в шкарлупці на чубках, розбовтати яйце циганською голкою і нагнітати повітря грушею в одну з дірочок так, щоб іншою дірочкою з нього виходив його вміст. Після цього треба набрати в грушу води і залити її всередину порожнього яйця, добре промити і знову ж таки грушею видути з яйця. Поставити яйце вертикально, щоб вода стекла і видуток всередині висох. Потім необхідно залити гарячим воском дірочки, щоб надалі фарба не потрапляла всередину.

ПОДІЛ ПОВЕРХНІ ЯЙЦЯ

Спочатку вибираємо взір писанки. Для першого разу він має бути нескладним і пасувати до форми яйця.

При поділі поверхні яйця і при писанні воском обидві руки повинні бути оперті ліктями на стіл.

Для того, щоб писанка вийшла гарна, мала рівненькі лінії і була пропорційна, необхідно навчитися ділити поверхню яйця. Яйце потрібно взяти в ліву руку, а олівець в праву, на гострому чубку поставити хрестик, який умовно поділить його на чотири частини, та прикласти до яйця олівець і мізинець правої руки. А далі почати обертати яйце навколо осі (мізинного пальця). Олівець буде залишати слід на яйці. Таким чином ви завжди доведете лінію до місця, з якого починали, інакше ніколи не отримаєте рівної, гарної лінії через сферичну (округлу) форму, яку має яйце. Що швидше ви обертатимете яйцем, то рівнішою буде лінія. Яйце треба обертати, рухаючи від себе. Коли зроблено перші чотири лінії, поверхню яйця необхідно поділити

по екватору. Для цього одну з ліній ділять навпіл і так само, обертаючи яйце, наносять поперечну лінію. Якщо у вас не вийшло відразу, не варто переживати: слід від олівця легко витре гумка. Олівцем можна також розмітити основні елементи орнаменту. Цей слід зніметься потім з готової писанки разом із воском.

Втім, справжні писанкарки ніколи не користувалися олівцем і писали по

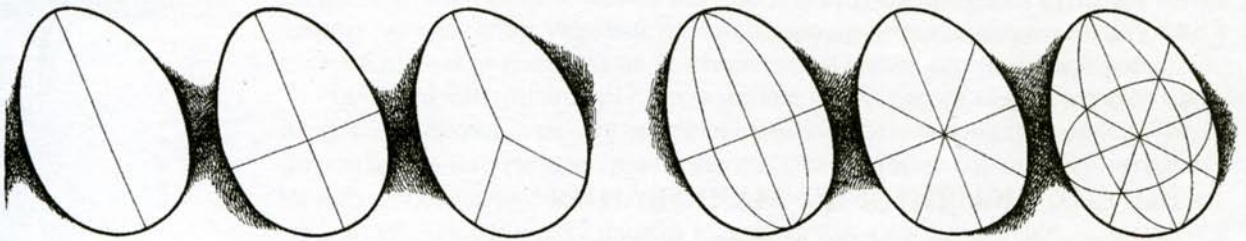

Рис. 18 яйці одразу писачком. І тому, коли ви навчитеся ділити поверхню яйця і писати по ньому воском, олівець використовувати вже не обов'язково. Лише у тому разі, коли ви виготовляєте писанку зі складним зором і відчуваєте потребу розмітити основні лінії орнаменту, то можете ним скористатися. Бажано, щоб олівець був твердим і не залишав на яйці дуже жирного сліду.

Отже, найпростіші ділення освоєні, і ви можете починати писати писанку. На *рис. 18* можна побачити можливі варіанти ділення поверхні яйця.

ПИСАННЯ ПИСАНКИ ВОСКОМ І ФАРБУВАННЯ

У писачок потрібно покласти маленький кусочок воску і нагрівати його на полум'ї свічки декілька секунд. Після цього спробуйте провести ним лінію на папері, щоб перевірити, чи добре витікає віск, коли ж віск перегрітий — злийте його на папір, щоб він не капнув на яйце. Коли віск буде добре нагрітий і не капатиме, починайте наносити його на писанку так само, як і олівцем, тобто обертаючи яйце навколо осі, прикладеним до яйця писачком з розтопленим воском. При цьому треба уважно стежити, щоб писачок своїм отвором був щільно прикладений до яйця, тобто голівкою він повинен стояти прямо перпендикулярно до його поверхні.

Розтоплений віск дуже швидко застигає, і треба пильнувати, щоб він був розтоплений, та постійно підігрівати на вогні. Добре розігрітий віск дає рівну гладеньку лінію, а коли він недостатньо нагрітий, то не пристає добре до яйця, і лінія має нерівні, розірвані краї. Пізніше у фарбі віск на такій лінії може просто відпасти від яйця, і писанка буде зіпсована. Те ж може статися з писанкою і тоді, коли її писати парафіном. Парафін крихкий, не має такої пластичності, як віск, й у фарбі він легко відпадає. Можна використовувати суміш воску і парафіну. Під час нанесення воску на яйце потрібно час від часу прочищати писачок, підігриваючи його та вибиваючи з нього іншим боком розтоплений віск. Віск має у собі ворсинки, квітковий пилок, все це накопичується в писачку, забиває отвір, і віск перестає текти.

Не можна писати по яйці, яке щойно вийняти з холодильника, тому що на поверхні конденсується вода, а до вологого і холодного яйця віск погано пристає.

ВІСК ПОТРІБНО НАНОСИТИ, СТАРАЮЧИСЬ НЕ ПЕРЕРИВАТИ ЛІНІЇ.

Коли ті елементи писанкового взору, які мають бути білого кольору, вже нанесені на яйце, можемо починати фарбування. Перед першою фарбою яйце слід обробити в оцтовому розчині. Розчин готується так: 2 столові ложки оцту на склянку води. Яйце занурюють у розчин і витримують в ньому 10 секунд. Це потрібно для того, щоб фарба краще замальовувала поверхню яйця. Після цього яйце можна класти у першу, жовту фарбу, і тримати його в ній доти, доки яйце не стане гарного насиченого кольору. Вийнявши його з фарби ложкою, треба сполоскати яйце холодною водою і злегка пром'окнути ганчіркою та дати добре висохнути. В жодному разі не треба терти яйце, бо разом з фарбою можна стерти шар, який, властиво, сприймає фарбу.

Якщо ви малюєте по видутому яйці, то опустіть його в банку з фарбою за допомогою ложки і покладіть щось зверху важке, аби яйце не плавало зверху і не замальовувалося тільки з одного боку. Коли малюють повні яйця, в банку з фарбою можна покласти декілька яєць, а коли видуті, то тільки одне.

Таким чином наносимо решту орнаменту і решту кольорів.

Після того, як ви замальовали яйце в останню барву, яка є тлом, з писанки потрібно зняти віск.

ЗНЯТТЯ ВОСКУ З ПИСАНКИ

Повну писанку (з сирим яйцем) необхідно прогріти в духовці 10–15 хв. при температурі 80–100° С, так, щоб яйце було тепле і віск злегка розплавився, а потім ще трохи нагріти на полум'ї свічки або газу і витерти ганчіркою. Таке прогрівання потрібне для того, щоб яйце не псувалося і довго зберігалось. Краще це навіть зробити наперед, перед початком роботи, тому що на яйці не завжди видно тріщинки та місця з тоншою шкарлупкою, які під час нагрівання можуть тріснути. Треба стежити, аби яйце не перегрілося, бо так його можна зіпсувати. При надто високій температурі або надто довгому прогріванні через пори, які є у шкарлупці яйця, може вийти білок, тоді фарби зблякнуть, і писанка буде з плямами.

Із писанки-видутка легше зняти віск над полум'ям газу або свічки. Коли у писанки червоне або біле тло, знімати віск над свічкою не бажано, бо колір потемніє від сажі, яку вона виділяє під час горіння.

Коли знімати віск з видутого яйця над полум'ям газу, необхідно спочатку розгерметизувати отвори голкою або прогріти один з них. Бо деколи шкарлупка під дією нагрітого в середині повітря може тріснути.

Отже, писанка готова.

БІЛІ ПИСАНКИ

Є ще один вид писанки, який виготовляється за цією ж технологією, але з деякими відмінностями — це білі писанки, тобто писанки з білим тлом.

Такі писанки починають писати не з білого кольору, а з жовтого. Яйце обробляють в оцтовому розчині і зафарбовують у жовтий колір. Всі контурні лінії в цих писанках жовті. Далі все робиться відповідно до взору і вже поданої технології. Коли писанка зафарбована в чорний (останній) колір, потрібно покрити воском всі місця, які мають бути на писанці найтемнішими (чорними). Після цього писанка піддається травленню. В давні часи це робилося за допомогою капустяного квасу. Писанка опускалася в капуст-

тяний квас і травилася 30 хв. Після цього яйце промивалося чистою водою і все тло на писанці ставало білим. Треба старатися дуже добре покривати воском всі частинки малюнку, бо на чорному тлі не завжди видно не покриті воском місця, і квас може витравити й частинки малюнку. В наш час можна витравити писанку, не піддаючи її такому довгому процесу. Це робиться за допомогою розчину хлорного вибілювача: 2 стол. ложки «Білизни» на склянку води. Писанка вибілюється впродовж кількох секунд.

Ці писанки доволі рідкісні, але особливо гарні.

ВИГОТОВЛЕННЯ ПИСАНКИ СІРНИЧКОМ АБО ШПИЛЬКОЮ

Такі писанки характерні для Західної України, особливо для Львівщини і Лемківщини. Вони виготовляються майже за тією ж технологією, що вже була описана, за винятком операції нанесення воску на яйце. Віск наноситься не писачком, а сірничком або голівкою шпильки чи цвяшка, закріпленого на дерев'яному держачку. Для цього потрібно мати невелику металеву посудину. В неї кладеться віск, який розтоплюється на гарячій плитці. Віск повинен бути постійно розтопленим і гарячим. Тоді береться сірничок, вмочується в гарячий віск і швидким рухом наноситься на яйце, при цьому віск, що застигає, утворює ніби пелюстку. Таким чином на писанці випишуються квітки, гілочки, доріжки. Переважно це рослинні орнаменти.

Такий розтоплений віск використовують і для писання писачком. Саме так пишуть писанки на Гуцульщині. У мисочку з розтопленим воском занурюють декілька писачків з тоненькими лічками і ними по черзі пишуть, доки у писачку не закінчується віск. Тоді беруть з мисочки наступний, а перший знову опускають у миску, і він поволі наповнюється воском і чекає своєї черги.

СКРОБАНКИ

Скробанки (шкробанки), як правило, є одного кольору, переважно темного. Яйце зафарбовують в будь-який темний колір і гострим предметом, наприклад голкою або шилом, на ньому видряпують візерунок. Для скробанок брали переважно яйця з темною шарлупкою, бо в них вона міцніша, ніж у білих. Скробанку робили на повних яйцях, і лише після того, як вона була готова, її або запікали, або видували.

МАЛЬОВАНКИ

Мальованки — це яйця розписані акварельними фарбами, гуашшю або спеціальним лаком, який продається зараз у крамницях, за допомогою пензлика. Мальованки не є традиційними і не мають глибоких коренів, але багато дітей в школах, замість писанок на Великдень, малюють власне мальованки; на них переважають рослинні орнаменти.

На завершення хочеться сказати добре слово про ремісника — майстра, невідомого творця, який губиться у Традиції і який творить Традицію. У відношенні мистецтво—ремесло мистецтво вважають вищою формою, абсолютним виявом індивідуальної творчості, викликаного натхненням, під час якої твориться щось якісно нове; відсутність натхнення нібито робить її ремеслом, простим відтворенням старого. Митець розмежовує працю і мистецтво, він свідомий свого виняткового статусу; для ремісника це єдиний процес, це саме безіменне і вічновідтворювальне життя, яке лишає по собі дерев'яні церкви, витвір дзвінкої сокири, мальований посуд, вишивані рушники, глиняне начиння... усе, що служить, оточує — й усе сповнене глибоких змістів. У кожному народному майстрові живе у підсвідомості Великий митець, який тисячами рук у часі та просторі творить-відтворює свій грандіозний твір, при цьому все оберігаючи та спрямовуючи до вищої Божої сили. Одухотворена традиція робить усе навколо вартісним, вписаним у життєвий колообіг, іншою стає якість самого життя. Коли ж рукомесла вироджуються чи втрачають притаманні їм риси в нашому технізованому і десакаралізованому світі, речі стають буденними, мертвими, неживленими людською душею, викинутими із людського спілкування — світ стає холодним і самотнім.

Беручи у руки писачок, подумайте, що ж ви хочете сказати. Побажайте світові любові та воскресіння, й нехай традиційна писанка буде носієм ваших щирих почуттів, *вашого поєднання* з Богом, зі всім сущим, адже світ цей, як велику хату, треба ogrіти своєю любов'ю, а любов — завжди творця.

ДІВЧАТА.
Початок XX ст.

1

1. Покуття
2. Покуття
3. Кіровоградщина
4. Гуцульщина
5. «Капустелян», Тальнівський р-н, Черкащина
6. «Сакви-бесаги з гаешником», Немирів, Поділля
7. Гуцульщина
8. «Флогери», Західне Поділля
9. «Косі рукави», Східне Поділля
10. Гуцульщина
11. Кути, Покуття
12. Гуцульщина
13. Кобаки, Покуття
14. Золочів, Львівщина
15. «Вітрячки», Сквиря, Київщина
16. «Сакви», Тростянець, Поділля
17. «Сторчова рож», Полтавщина
18. Кобаки, Покуття
19. Ілинці, Заболотів, Покуття
20. «Сорок вісім клинців», Гуцульщина
21. Буковина

2

1. Гуцульщина
2. Гуцульщина
3. Гуцульщина
4. Сокальськ р-н, Львівщина
5. «Косиця з місяцями», Буковина
6. Волинь
7. Гуцульщина
8. Кіровоградщина
9. Волинь
10. «Березівська», Гуцульщина
11. «Квітчаста», Чернігівщина
12. Гуцульщина
13. «Ламані хрести», Тростянець, Брацлав, Східне Поділля
14. «Качачі лапи», Сквиря, Київщина
15. Курщина
16. Львівщина
17. Гуцульщина
18. Львівщина
19. «Півники», Серафінці, Покуття
20. Покуття
21. Гуцульщина

3

1. Гуцульщина
2. Гуцульщина
3. Гуцульщина
4. Гуцульщина
5. Буковина
6. Воскодави, Рівенщина
7. Гуцульщина
8. «Зубкатенька», Гуцульщина
9. Гуцульщина
10. «Зірка», Гуцульщина
11. «Дубовий лист», Київщина
12. Кути, Покуття

4

1. Гуцульщина
2. Радехів, Львівщина
3. «Пасочка», Буковина
4. «Кучерява», Гуцульщина
5. «Церква», Буковина
6. «Вазон», Гуцульщина
7. Гуцульщина
8. Галичина
9. Гуцульщина
10. Ілинці, Заболотів, Покуття
11. Гуцульщина
12. «Хрест», Радехів, Львівщина

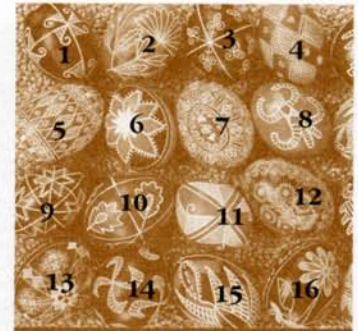
ОБКЛАДИНКА

5

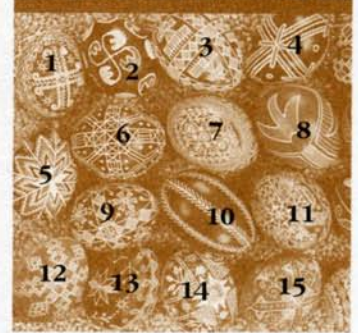
1. «Вітрячки», Сквиря, Київщина
2. «Квіточка», Київщина
3. Галичина
4. Гуцульщина
5. Гуцульщина
6. «Зірчаста», Східне Полісся
7. Гуцульщина
8. «Берегиня», Східне Полісся
9. «Звіздочки», Кам'янка-Бузька, Львівщина
10. «Чотирилистник», Тальнівський р-н, Черкащина
11. «Ластівчині хвостики», Херсонщина
12. Гуцульщина
13. Гуцульщина
14. Сквиря, Київщина
15. «Соняшник», Київщина
16. «Вазон», Кам'янець-Подільський, Поділля

6

1. Гуцульщина
2. «Півники», Сквиря, Київщина
3. «Церковці», Гуцульщина
4. Городенка, Покуття
5. «Повна рожа», Галичина
6. Кути, Покуття
7. Гуцульщина
8. Поділля
9. Покуття
10. «Сосонка», Бойківщина, Галичина
11. Гуцульщина
12. Виженка, Буковина
13. Покуття
14. Покуття
15. Буковина

5

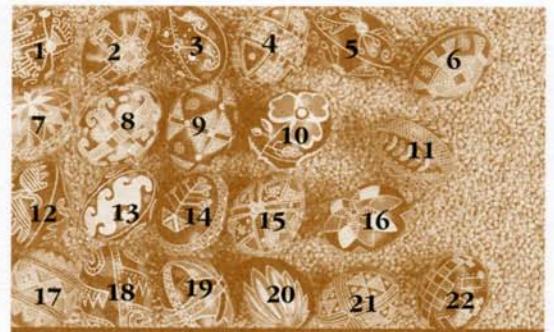
6

7

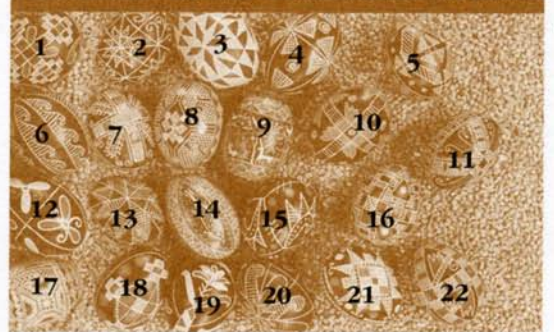
1. Західне Поділля
2. Покуття
3. Західне Поділля
4. Буковина
5. Західне Поділля
6. Гуцульщина
7. Буковина
8. Гуцульщина
9. «Очката», Гуцульщина
10. Сокальськ р-н, Львівщина
11. Гуцульщина
12. «Мотилі», Білоусівка, Брацлав, Східне Поділля
13. «Безконечник», Полтавщина
14. Гуцульщина
15. Гуцульщина
16. Львівщина
17. Гуцульщина
18. «Круки», Західне Поділля
19. Львівщина
20. Волинь
21. Гуцульщина
22. Кути, Покуття

8

1. Покуття
2. Львівщина
3. Волинь
4. Гуцульщина
5. Кути, Покуття
6. «Праві рукави», Буковина
7. Гуцульщина
8. Гуцульщина
9. Гуцульщина
10. «Божі пальчики», Гуцульщина
11. Гуцульщина
12. Кобаки, Покуття
13. Галичина
14. Гуцульщина
15. Західне Поділля
16. Кути, Покуття
17. Гуцульщина
18. Кути, Покуття
19. «Зоря з ляхівкою», Тальнівський р-н, Черкащина
20. «Зоря косичаста», Тальнівський р-н, Черкащина
21. Гуцульщина
22. «Божа ручка», Гуцульщина

7

8

9

9

- ЛЕМКІВЩИНА
ПРЯШІВЩИНА
ХОЛМЩИНА
ПІДЛЯШШЯ
1. Пряшівщина
 2. Лемківщина
 3. Лемківщина
 4. Пряшівщина
 5. Лемківщина
 6. Лемківщина
 7. Пряшівщина
 8. Лемківщина
 9. «Квітка», Холмщина
 10. Пряшівщина
 11. «Гребінці», Підляшшя
 12. Лемківщина
 13. Закарпаття
 14. «Конвалія», Пряшівщина
 15. «Пасочок», Пряшівщина
 16. «Панни», Підляшшя
 17. Лемківщина
 18. Закарпаття
 19. Лемківщина
 20. «48 клинців», Холмщина
 21. Пряшівщина
 22. Лемківщина
 23. Лемківщина
 24. Лемківщина

10

10

- ГАЛИЧИНА
ВОЛИНЬ
ПОЛІССЯ
1. Львівщина
 2. Сокальщина, Львівщина
 3. Белз, Львівщина
 4. Сокальськ р-н, Львівщина
 5. Довжнів, Сокальщина, Львівщина
 6. Волинь
 7. Сокальськ р-н, Львівщина
 8. Сокальськ р-н, Львівщина
 9. Сокальськ р-н, Львівщина
 10. «Дубовий листок», Звенигород, Львівщина
 11. «Клиночки», Рівненщина
 12. Волинь
 13. Жовква, Львівщина
 14. «Павучки», Східне Полісся
 15. Сокальськ р-н, Львівщина
 16. Радехів, Львівщина
 17. Сокальськ р-н, Львівщина
 18. Волинь
 19. Волинь
 20. Львівщина
 21. Львівщина
 22. Гурочки, Рівненщина
 23. «Круторога», Східне Полісся
 24. Галичина

11

- КИЇВЩИНА, ЧЕРКАЩИНА
1. «Рожка половинчата», Черкащина
 2. «Шулька круторожка», Київщина

11

3. «Квітка з грабельками», Черкащ.
4. Тальнівський р-н, Черкащина
5. «Пташки», Київщина
6. «Дубове листя з жолудями», Звенигородський р-н, Черкащина
7. «Безконечник», Київщина
8. «Сакви», Придніпров'я
9. Сквиря, Київщина
10. «Дубові листки», Київщина
11. «Берегиня», Вишпіль, Тальнівський р-н, Черкащина
12. Київщина
13. «Нетудихата», Звенигородський р-н, Черкащина
14. «Ялинка», Черкащина
15. «Небесні метелики», Тальнівський р-н, Черкащина
16. «Качині лапки», Тальнівський р-н, Черкащина
17. «Квіточка», Київщина
18. Сквиря, Київщина
19. «Стрілки», Тальнівський р-н, Черкащина
20. Київщина
21. «Листя кленове», Тальнівський р-н, Черкащина
22. «Рожка з лапками», Звенигородський р-н, Черкащина
23. «Курячі лапки», Київщина
24. «Грабельки», Черкащина

12

12

- СХІД І ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ
1. Аннина Слобода, Харківщина
 2. «Грабельки», Очеретино, Донецщина
 3. «Квітка», Полтавщина
 4. Харківщина
 5. Аннина Слобода, Харківщина
 6. Козацька Слобода, Курщина
 7. «Безконечник», Нижній Булатець, Полтавщина
 8. Козацька Слобода, Курщина
 9. Козацька Слобода, Курщина
 10. Козацька Слобода, Курщина
 11. Курщина
 12. «Пави», Полтавщина
 13. Козацька Слобода, Курщина
 14. Слобода Аннина, Харківщина
 15. «Квітка», Мутин, Кролевець, Сумщина
 16. «Пави», Полтавщина
 17. Курщина
 18. «Орхідеї», Кіровоградщина
 19. Харківщина
 20. «Крутороги», Одещина
 21. Аннина Слобода, Харківщина
 22. Аннина Слобода, Харківщина
 23. «Козацькі левади», Одещина
 24. Курщина
 25. «Калиновий лист», Харківщина

ВКЛЕЙКА

13

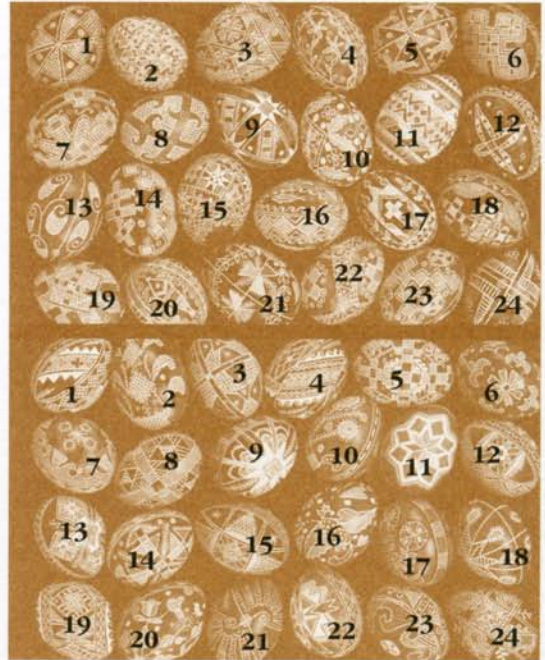
ГУЦУЛЬЩИНА

1. «Сорок вісім клінців», Гуцульщина
2. Гуцульщина
3. Гуцульщина
4. Гуцульщина
5. Гуцульщина
6. Гуцульщина
7. Гуцульщина
8. Гуцульщина
9. Гуцульщина,
10. «Дубовий листок», Гуцульщина
11. м. Косіва
12. Гуцульщина
13. Гуцульщина
14. Гуцульщина
15. Космач
16. Гуцульщина
17. Гуцульщина
18. Гуцульщина
19. «Гльчаста», Гуцульщина
20. Гуцульщина
21. Гуцульщина
22. «Бесаги», Гуцульщина
23. «Місяці», Гуцульщина
24. Річка, Гуцульщина

14

БУКОВИНА

1. Буковина
2. Буковина
3. Буковина
4. Вижниця
5. Буковина
6. Буковина
7. «Киптар», Буковина
8. Буковина
9. Буковина
10. Буковина
11. Буковина
12. Вижниця
13. Буковина
14. Буковина
15. Вижниця
16. Буковина
17. Буковина
18. «Павук», Берегомет, Буковина
19. Вижниця
20. Буковина
21. «Косиця», Буковина
22. Буковина
23. «Поперечний танець», Буковина
24. Буковина

13

14

15

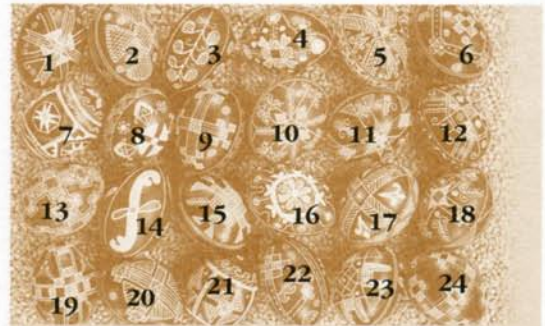
ПОКУТТЯ

1. Покуття
2. Кути
3. Кобаки
4. Снятин
5. Кути
6. Кути
7. Івано-Франківщина
8. Кути
9. Кути
10. Ілинці, Заболотів
11. Ілинці, Заболотів
12. Покуття
13. «Главосіки», Покуття
14. Ілинці, Заболотів
15. Кути
16. Покуття
17. Кути
18. Покуття
19. Кути
20. Кути,
21. Покуття
22. Покуття
23. Ілинці, Заболотів
24. Кути

16

ПОДІЛЛЯ

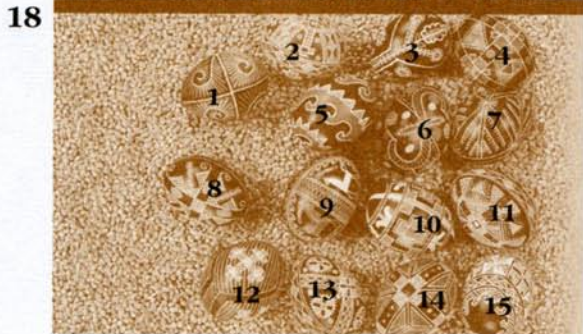
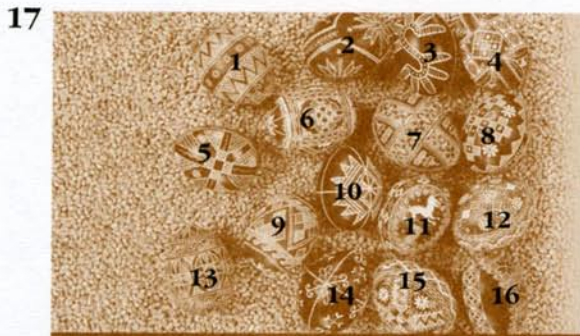
1. Західне Поділля
2. Микулинці, Борщів, Західне Поділля
3. Поділля
4. «Голубка», Кам'янець-Подільський
5. «Сакви-вазон», Поділля
6. «Чорногузи», Поділля
7. «Вазон», Янків, Вінниця, Східне Поділля
8. «Павучки», Західне Поділля
9. Мельниця-Подільська, Західне Поділля
10. «Берегиня», Західне Поділля
11. Східне Поділля
12. Поділля
13. «Безконечник», Поділля
14. «Лапки», Поділля
15. Микулинці, Борщів, Західне Поділля
16. «Кучер з деревом і сонцем», Західне Поділля
17. «Повздожжа рожа», Немирівщина, Брацлав, Східне Поділля
18. «Крутороги», Західне Поділля
19. Західне Поділля
20. Панівці, Тернопільщина, Поділля
21. «Вазон з соняшником»,

15

16

- Немирівщина, Східне Поділля
22. «Пташка», Поділля
23. «Вазон», Поділля
24. «Дубовий листок», Поділля

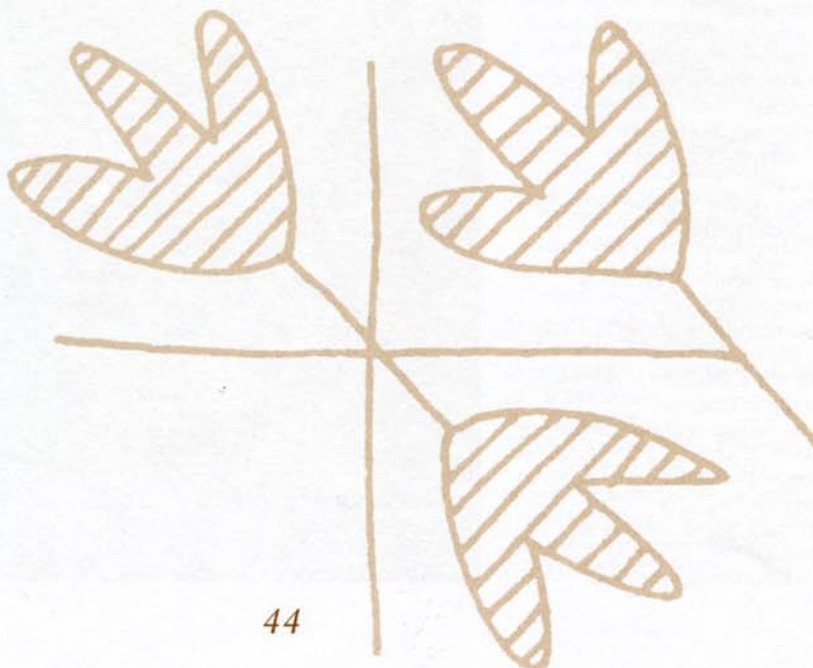

17

1. «Поперечна уставковата», Гуцульщина
2. «Бесаги», Гуцульщина
3. Коритне, Буковина
4. Гуцульщина
5. Кути, Покуття
6. Вижниця, Буковина
7. Гуцульщина
8. Покуття
9. Гуцульщина
10. «Павуки», Київщина
11. Гуцульщина
12. Гуцульщина
13. Гуцульщина
14. Сквиря, Київщина
15. Гуцульщина
16. Гуцульщина

18

1. Галичина
2. Коломия, Покуття
3. Поділля
4. Покуття
5. «Бабине літо», Київщина
6. «Кучер», Покуття
7. Радехів, Львівщина
8. Гуцульщина
9. Гуцульщина
10. Гуцульщина
11. Гуцульщина
12. Галичина
13. «Місяці», Гуцульщина
14. Покуття
15. Буковина

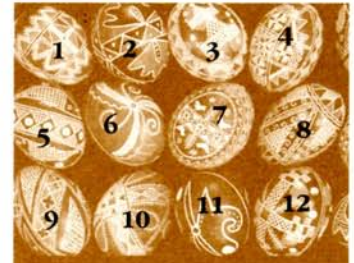
ОБКЛАДИНКА

19

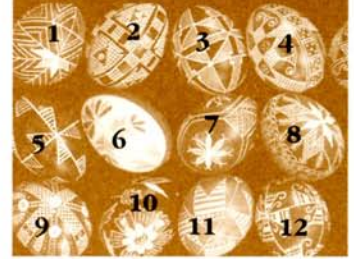
1. Буковина
2. «Листки», Немирівщина
3. Гуцульщина
4. Гуцульщина
5. Гуцульщина
6. «Завитушки», Тальнівський р-н, Черкащина
7. Гуцульщина,
8. Гуцульщина
9. Виженка, Буковина
10. Буковина
11. Західне Поділля
12. Кути, Покуття

20

1. «Мішана рожа», Рівенщина
2. Гуцульщина
3. «Заступці», Херсонщина
4. Гуцульщина
5. Підліски Великі, Львівщина
6. «Квітка», Сумщина
7. Дермань, Здолбунів, Рівенщина
8. Гуцульщина
9. Буковина
10. Сокальщина, Львівщина
11. «Вовчі зуби», Одсщина
12. «Вітрячки», Львівщина

19

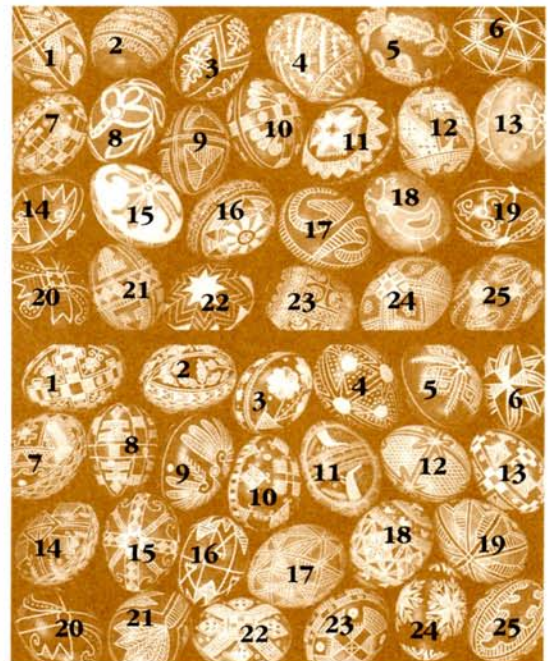
20

21

1. Гуцульщина
2. Гуцульщина
3. «Павучки», Троянець, Поділля
4. Галичина
5. Холоїв, Сокальськ р-н, Львівщина
6. Галичина
7. Берегомет, Сторожинець, Буковина
8. Вінниця, Східне Поділля
9. Львівщина
10. Гуцульщина
11. Буковина
12. Буковина
13. «Рожа», Чернігівщина
14. Київщина
15. Східне Поділля
16. Сокальськ р-н, Львівщина
17. Східне Поділля
18. «Райська пташка», Полтавщина
19. Західне Поділля
20. Мишків, Борщів, Західне Поділля
21. «Церковці», Буковина
22. Львівщина
23. Космач, Гуцульщина
24. Гуцульщина
25. Поділля

22

1. Гуцульщина
2. Довжнів, Сокальськ р-н, Львівщина
3. Голови, Гуцульщина
4. Гуцульщина
5. Буковина
6. Галичина
7. Буковина
8. «Дзвінички», Гуцульщина
9. «Косиці», Буковина
10. Гуцульщина
11. Космач, Гуцульщина
12. Гуцульщина
13. Покуття
14. Красноїлля, Гуцульщина
15. Буковина
16. «Сторчова рожа», Чернігівщина
17. «96 клинців», Курщина
18. «Каченята», Гуцульщина
19. Сокальськ р-н, Львівщина
20. Західне Поділля
21. «Гусячі лапки», Полтавщина
22. Гуцульщина
23. Гуцульщина
24. Довжнів, Сокальськ р-н, Львівщина
25. «Безконечник», Буковина

21

22

Науково-популярне видання

Манько, Віра

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ЛИСАЧКА

Літературний редактор *Марійка Чайка*
Художній редактор *Софія Бурак*
Технічний редактор *Ірина Стемпіцька*

Підп. до друку 19.03.01. Формат 64×108/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум.-друк арк. 3,9. Ум. фарбовідб. 8,5. Обл.-вид. арк. 11,4.
Вид. № 11. Зам.

Монастир Монахів Студитського Уставу
Видавничий відділ «Свічадо»
79008, Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22
тел. (0322) 74-23-09, тел./факс 97-16-33
e-mail: svichado@mail.lviv.ua, *URL*: www.svichado.lviv.ua

ЛЕМКІВЩИНА, ПРЯШІВЩИНА, ХОЛМЩИНА, ПІДЛЯШШЯ
ГАЛИЧИНА, ВОЛИНЬ, ПОЛІССЯ

КИЇВЩИНА, ЧЕРКАЩИНА
СХІД І ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ

ГУЦУЛЬЩИНА
БУКОВИНА

ПОКУТТЯ
ПОДІЛЛЯ

Давня писанка княжої доби.
Знайдена під час розкопок решток
церков на Царинці (с.Кринос — давній
Галич) 1992 р. (Галицька археологічна
експедиція, керівник Ю. Лукомський).

Писанка виявлена у шарі Г—5, який
датується XII—XIII ст. Розміри 2,5х4,0см.

Знахідка керамічна, виготовлена із
звичайної глини, покрита брунатованою
матовою поливою, поверх якої
жовтою поливою нанесено орнамент.

На товстішому кінці у керамічного
яйця є отвір діаметром 3-4 мм.,
у середині калатало.

Віра Манько

УКРАЇНСЬКА
НАРОДНА

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА • УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА • УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА

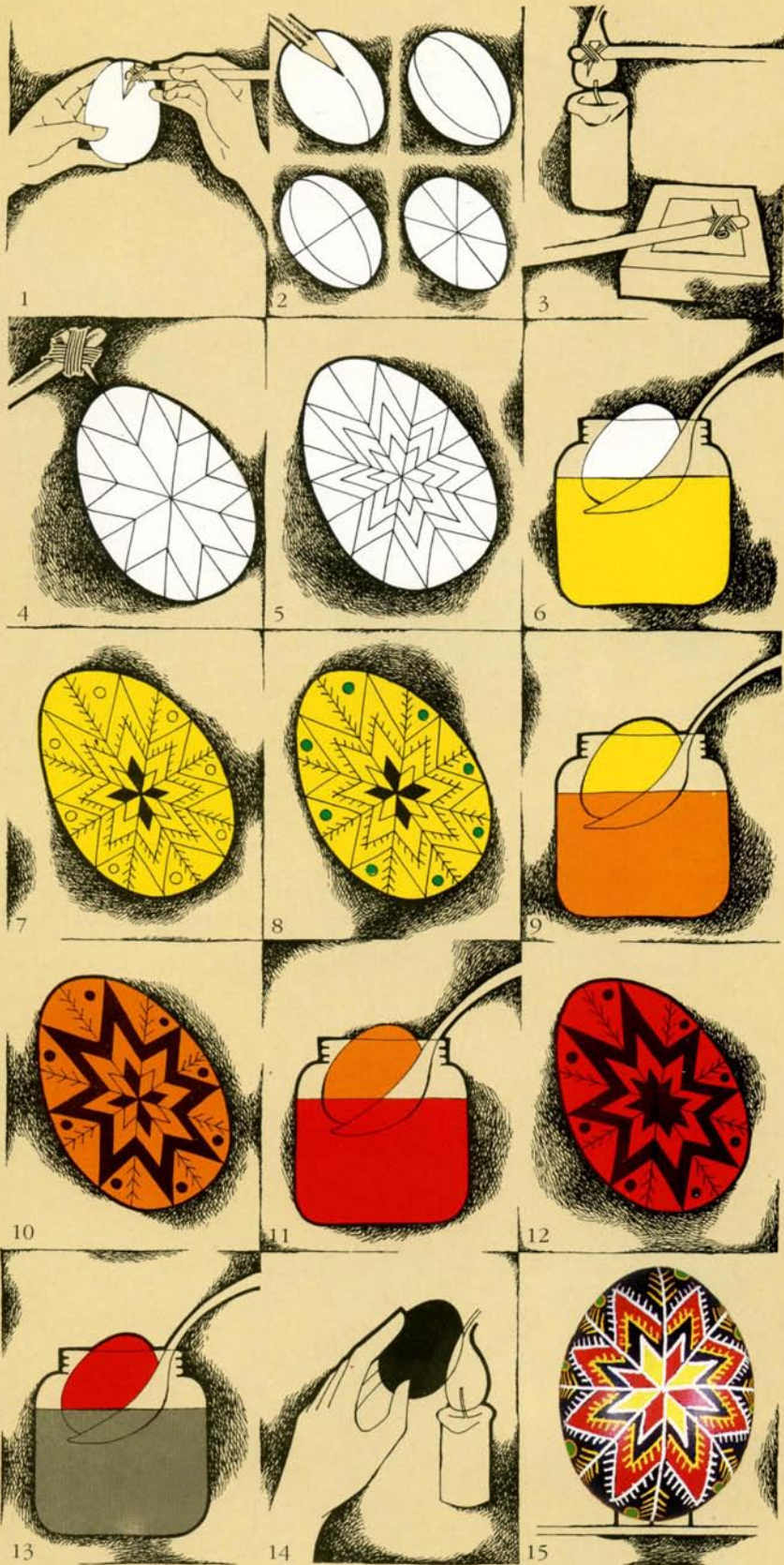
УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА • УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА • УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПИСАНКА

Монастир Монахів Студитського Уставу • Видавничий відділ «СВІЧАДО»

ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИГОТОВЛЕННЯ ПИСАНКИ